

LIETUVOS KARIUOMENĖS GINKLAVIMO ASPEKTAI (1919–1937)

Pabaiga, Pradžia „Karo archyvo“ 29 tome

Doc. dr. Vytautas Lesčius

III. GINKLAVIMO VALDYBA

1930 m. Artilerijos tiekimo skyrius buvo pertvarkytas į Ginklavimo valdybą ir įsteigta kariuomenės Ginklavimo tarnyba. Nuo birželio 1 d. pradėjo galioti Ginklavimo valdybos taikos meto etatai Nr. 43.

Ginklavimo valdybą sudarė: administracijos dalis, artilerijos komitetas, inspekcijų, tiekimų, sąmatos ir kontraktų, ūkio, artilerijos dirbtuvių dalys, centriniai artilerijos sandėliai, artilerijos sandėlis, artilerijos sandėlių kuopa. Iš viso valdyboje tarnavo 34 karininkai, 1 viršila, 6 vyr. puskarininkiai, 8 jaun. puskarininkiai, 6 grandiniai, 106 eiliniai ir 76 civiliniai tarnautojai. Jai priklausė 4 važiuojamieji arkliai ir 2 vežimai¹. Kaip matyti, Ginklavimo valdyba labai išaugo ir tapo didele karine įstaiga.

Respublikos Prezidento 1930 m. birželio 21 d. aktu Nr. 285 plk. M. Pečiulionis buvo paskirtas Ginklavimo valdybos viršininku². Tuo metu visi karininkai, siūsti į užsienį studijuoti įvairių ginkluotės dalykų, baigę mokslus, grįžo į Lietuvą. Ginklavimo valdyboje padaugėjo ir techninio personalo.

Jaunesniajam personalui rengti Karo mokykloje buvo surinkta ginklavimo karininkų laida. Į ją buvo priimta 40 kandidatų, baigusių Aukštesniąją technikos mokyklą, ir Kauno universiteto Technikos fakulteto vyresniųjų kursų studentų. Be kariūnų aspirantų mokymo kurso, jie turėjo baigti specialius ginkluotės kursus: sprogstamųjų medžiagų, balistikos, cheminio ginklo, ginklų ir amunicijos konstrukcijų pagrindus. Kiekvienas baigiantis

¹ Ginklavimo valdybos taikos meto etatai Nr. 43, LCVA, f. 2, ap. 1, b. 42, l. 105–107.

² Respublikos Prezidento 1930 06 23 aktas Nr. 285, LCVA, f. 384, ap. 1, b. 95, l. 43.

kursus kariūnas privalėjo parengti diplominį darbą, susijusį su ginkluote.

4-ojo dešimtmečio pradžioje kariuomenės pėstininkų ginkluotėje atsirado akivaizdžių teigiamų pokyčių, tačiau vis dar buvo daug trūkumų. Jie tebebuvo apginkluoti angliškais šautuvais ir Z/B 26 m. „Brno“ lengvaisiais kulkosvaidžiais. Angliški šautuvai ir Z/B lengvieji kulkosvaidžiai buvo skirtingų kalibrų, todėl naudoti tų pačių šovinių nebuvo galima. Tiekti skirtingų kalibrų šovinius karo metu būtų labai sunku. Kartais per kautynes galėjo pristigti šovinių šautuvams, o lengviesiems kulkosvaidžiams jų būtų pakankamai, tačiau šautuvams jų naudoti nebuvo galima. Arba atvirkščiai: pritrūkus lengvųjų kulkosvaidžių šovinių, nebūtų galima naudoti anglišku šautuvinių šovinių.

Sunkiau buvo grandies šauliams, kurie privalėjo nešiotis 2 rūšių – vokiškų ir anglišku – šovinių. Turėdami 2 rūšių šovinių, jie galėjo labai lengvai suklysti, ypač nakties metu, ir į apkabas vietoj vokiškų prikimšti anglišku arba, atvirkščiai, anglišku šautuvą užtaisyti vokišku šoviniu.

Tokia ginkluotė būtų tikusi tik taikos metu. Kilus karui, kariams galėjo būti išduoti vokiški šautuvai. Bet dėl ginklų pakeitimo būtų atsiradę tam tikrų sunkumų ir tai skaudžiai atsiliepę kovoje. Todėl taikos metu svarbiausia užduotis buvo sukaupti karo atveju reikalingas atsargas, atitinkamai parengti kareivius – išmokyti šaudyti iš vokiškų šautuvų. Atsargos kariai, apskritai jau bus spėję atprasti nuo ginklo, o gavę vokiškus – jaustųsi kaip naujokai, pirmą kartą paėmę į rankas šautuvą.

Be to, tuo metu naudoti angliški šautuvai buvo pagaminti iš labai prastos kokybės plieno: visos plieninės šautuvo dalys buvo labai trapios, dažnai lūždavo skeltukai. Taigi, kautynių metu šauliai galėjo likti be šautuvų. Kareivius buvo sunku įtikinti, kad jie patikimi, nes matė jų trūkumus. O kareivis, jei nepasitiki savo ginklu, netenka drąsos³.

1931 m. birželio 12 d. Respublikos Prezidentas A. Smetona sušaukė Vyriausybės ir aukštųjų kariuomenės vadų pasitarimą politinei ir gynybinei krašto padėčiai aptarti. Prezidentui nusakius pasitarimo tikslą, krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis papasakojo apie kariuomenės mokymo srityje pasiektą pažangą ir išklėle jos aprūpinimo trūkumus.

Vyr. štabo viršininkas gen. ltn. P. Kubiliūnas atkreipė dėmesį į įvairių

³ L. e. III skyriaus viršininko p. mjr. V. Karvelio 1931 04 09 slaptas raštas Nr. 46277 Ginklavimo valdybos viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 763, l. 7–8.

kariuomenės aprūpinimo sričių trūkumus ir nurodė, kiek reikėtų lėšų galimai kariuomenės mobilizacijai parengti ir atlikti. Jo teigimu, jau taikos metu valstybės išde būtina laikyti tam tikrą pinigų sumą, kad, mobilizaciją paskelbus, neįvyktų didelio finansinio sukrėtimo ir pirmosiomis mobilizacijos dienomis galima būtų: a) nupirkti to, ko taikos metu negalima arba neverta laikyti kaip atsargų; b) mokėti komandiruočių dienpinigius; c) sumokėti už rekvizuotus arklius, vežimus ir t. t. Visa mobilizacijai įvykdyti reikalinga suma turėjo siekti 17 000 000 Lt⁴.

Rengiantis mobilizacijai pirmiausia reikėjo apsirūpinti ginkluote, po to – įvairiomis technikos priemonėmis ir intendantūros reikmenimis, papildyti aviaciją ir atlikti jos pertvarką⁵. Tačiau svarbiausia – gauti lėšų ginkluotei įsigyti. Turimos artilerijos priemonės buvo iš dalies pasenusios; neatidėliojant reikėjo techniškai tvarkyti ir sviedinius, ir pačius pabūklus. Tam būtų tekę išleisti apie 4 500 000, o specialiosios paskirties sviediniams (cheminiams) – apie 2 400 000 Lt. Tokių sviedinių tuo metu neturėta, nors jie buvo būtini⁶.

Labai opus buvo ir priešlėktuvinės apsaugos aprūpinimo klausimas. Priešlėktuvinėms patrankoms įsigyti reikėjo bent 4 200 000, priešlėktuviniams kulkosvaidžiams – apie 5 400 000, o lydimesiems pabūklams (minosvaidžiams) – 1 852 000 Lt. Visi žinojo apie cheminio (dujų) karo pavojų: cheminės apsaugos priemonėms – dujokaukėms, drabužiams, dezinfekavimo įrenginiams – pirkti arba pagaminti reikėjo apie 16 500 000, visiems kitiems artilerijos reikmenims (šalmams, „raketinėms“ ir kt.) – apie 7 300 000 Lt.

Taigi artilerijos turtui pirkti, gaminti ir taisyti būtinai būtų tekę išleisti apie 42 752 000, karo technikai – tanketėms, ryšių ir persikėlimo priemonėms – įsigyti ir parengti – apie 10 345 000, lėktuvams, ypač artimojo žvalgymo, įsigyti ir sutvarkyti – 9 645 000 Lt.

Nors siekiant apsirūpinti intendantūros reikmenimis buvo padaryta gana daug ir šioje srityje padėtis nebuvo prasta, vis dėlto būtiniausiems mobilizacijos darbams atlikti reikėjo turėti apie 5 000 000 Lt. Svarbesnės

⁴ 1931 06 12 Respublikos Prezidento sušaukto pasitarimo visiškai slaptas asmeninis protokolas, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 296, l. 96.

⁵ *Ten pat*, l. 97.

⁶ *Ten pat*.

išlaidų pozicijos: apie 1 895 000 Lt – šarvų atsargai papildyti ir sutvarkyti, 1 350 000 Lt – gurguolėms ir pakinktams parengti, apie 600 000 Lt – balnams ir kamanoms pagaminti.

Iš viso kariuomenės mobilizacijai parengti neatidėliojant reikėjo 67–68 000 000 Lt. Iš Vyriausybės buvo prašoma šią sumą paskirstyti 5 m., pradedant 1932 m.⁷

Respublikos Prezidentas su krašto apsaugos ministru gilinosi į kai kuriuos kariuomenės aprūpinimo, ypač ginkluotės, klausimus. Juos smulkiau paaiškino Vyr. štabo, Tiekimo ir Ginklavimo valdybų viršininkai. Ministras pirmininkas pabrėžė sunkumus, kylančius sudarant finansinius planus keleriems metams, ir būtinumą detalizuoti kariuomenės mobilizacijai parengti reikalingo turto pirkimo ir gamybos planą⁸.

Respublikos Prezidentas A. Smetona, atkreipęs dėmesį į tokio vilkinimo pavojų, pareiškė, jog Vyriausybė pasistengs skirti kariuomenės mobilizacijai parengti 67 000 000 Lt pagal nepaprastąją sąmatą, kad Krašto apsaugos ministerija galėtų įvykdyti 5 m. ginklavimo planą. Tačiau šis planas turėtų būti labai smulkus, o pirkimų programa sudaryta pagal pirkinių svarbumą, kad būtų galima nustatyti mokėjimo terminus⁹.

Dar 1930 m. gruodžio 10 d. Karo technikos štabe vykusiame posėdyje buvo sudaryta minimali reikalingiausių technikos reikmenų pirkimo programa, numatyta 3 m. laikotarpiui. Į ją buvo įtrauktos persikėlimo priemonės, sprogdinimo įrankiai, spygliuota viela, radijo priemonės, telefono, optinės signalizacijos turtas, tanketės ir autocisternos, kilnojamosios automobilių dirbtuvės ir motociklai.

Biudžetinės pozicijos buvo suskirstytos į keletą grupių:

a) persikėlimo priemonės:

- 1 komplektas 200 m pontonų (parkas) –1 000 000 Lt
- 4 komplektai impregnuotų vidutinių 100 m pontonų – 1 600 000 Lt (parkai)

⁷ *Ten pat.*

⁸ *Ten pat.*

⁹ *Ten pat.*

– 2 komplektai kavalerijos impregnuotų pontonų (parkai) (po 25 pontonus)	– 400 000 Lt
15 komplektų (po 50 m, pėstininkams) plūdžių	– 225 000 Lt
b) sprogdinimo įrankiai	– 250 000 Lt
c) spygliuota viela	– 300 000 Lt
d) radijo ryšio priemonės:	
– 20 vidutinių radijo aparatų (divizijų tinklui)	– 700 000 Lt
– 35 radijo imtuvai (divizijų tinklui)	– 100 000 Lt
– 25 „Duplex“ (artilėrijos ryšiams)	– 375 000 Lt
e) telefono ryšio priemonės:	
– sunkusis ir lengvasis kabeliai	– 1 500 000 Lt
– telefono aparatai	– 80 000 Lt
– komutatoriai	– 200 000 Lt
– optinė signalizacija	– 1 000 000 Lt
f) tanketės (4 būriai po 6 vnt.)	– 1 200 000 Lt
autocisternos (10 vnt.)	– 350 000 Lt
g) autoparko priemonės:	
– kilnojamosios automobilių dirbtuvės	– 900 000 Lt
– sanitariniai automobiliai (10 vnt.)	– 250 000 Lt
– motociklai	– 150 000 Lt
Iš viso	– 10 590 000 Lt¹⁰

Remiantis Vyr. štabo 1930 m. gruodžio 9 d. slaptu nutarimu Nr. 221, Ginklavimo valdyba tų pačių metų gruodžio 11 d. turėjo parengti slaptą ke-turių pėstininkų divizijų ginkluotei įsigyti numatytų lėšų – 25 937 900 Lt – samatą. Šios lėšos buvo skirtos 4 m. ir išdėstytos pamečiui:

1931 m. – 6 328 542,5 Lt
 1932 m. – 6 328 542,5 Lt
 1933 m. – 6 328 542,5 Lt
 1934 m. – 6 952 277,5 Lt¹¹

¹⁰ Gen. štabo viršininko 1930 12 11 slaptas skubus raštas Nr. 24186 IV skyriaus viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 9, b. 85, l. 3.

¹¹ Ginklavimo viršininko plk. M. Pečiulionio 1930 12 11 slaptas asmeninis raštas Nr. 221, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 296, l. 78–79.

Tuo pat metu buvo parengta sąmata ir 4 pėst. divizijų kariuomenei dujokaukėmis aprūpinti. Tam buvo skirta:

1931 m. – 4 684 500 Lt
 1932 m. – 4 000 000 Lt
 1933 m. – 4 000 000 Lt
 1934 m. – 4 000 000 Lt¹².

Ginklavimo valdyba 1931 m. birželio 2 d. parengė dar vieną papildomą 4 m. išlaidų sąmatą, kurioje buvo numatytos lėšos įvairioms karinėms priemonėms 1931–1934 m. įsigyti (žr. 4 lentelę¹³).

4 lentelė

**Ginklavimo valdybos 1931 m. birželio 2 d. papildoma
ketverių metų išlaidų sąmata**

Eil. nr.	Pavadinimas	Skaičius (vnt.)	Kaina (litas)	Bendra suma (litas)
1.	Karabinai (nauji)	5 000	230	1 150 000
2.	Vamzdžiai (šautuvų ir karabinų)	10 000	60	600 000
3.	Transporto priemonės lengviesiems kulkosvaidžiams gabenti ir jų atsarginės dalys	–	–	200 000
4.	Taikymo prietaisai netiesioginiam ir priešlėktuviniam šaudymui iš sunk. kulkosv.	–	–	5 000 000
5.	Šoviniai (šautuvų ir kulkosvaidžių)	50 000 000	0,20	10 000 000
6.	Šoviniai (priešlėktuvinių kulkosvaidžių)	300 000	10	3 000 000
7.	Rankinės granatos	500 000	20	10 000 000
8.	Šalmi	81 500	18	1 467 000
9.	Revolveriai	5 000	80	400 000
10.	Lauko artilerijos patrankos	20	100 000	2 000 000
11.	Sviediniai (artilijos patrankų)	20 000	100	2 000 000

¹² *Ten pat*, l. 82.

¹³ LCVA, f. 929, ap. 9, b. 85, l. 2.

Lietuvos kariuomenės ginklavimo aspektai (1919–1937)

12.	Pakeistais vamzdžiais 17 rusiškų ir 6 vokiški pabūklai	23	30 000	690 000
13.	Pabūklų taikymo prietaisų tvarkymas	–	–	1 000 000
14.	Fonotelemetrijos stotis	1	80 000	80 000
15.	Lėktuvinės bombos	–	–	100 000
16.	Metinis ginklų remontas	–	500 000	2 000 000
17.	Pramonės mobilizacijos tvarkymas	–	–	1 000 000
18.	Dirbtuvių ir sandėlių evakuacija	–	–	2 000 000
19.	Cheminio karo organizavimas	–	–	1 000 000
20.	Laboratorija (aparatai, žaliava)	–	–	1 500 000
21.	Ginklų laikymo, šaudymo mokymo išlaidos (metų)	–	1 000 000	4 000 000
22.	Poligono įrengimas	–	–	200 000
23.	Balastinio poligono įrengimas	–	–	100 000
24.	Transporto motorizacija	–	–	500 000
25.	Nemakščių artilerijos perkėlimas	–	–	500 000
26.	Kavalerijos baterijos	2	800 000	1 600 000
27.	Lydimieji ir prieštankiniai pabūklai	80	50 000	4 000 000
28.	Toliašaudės patrankos	4	500 000	2 000 000
29.	Krantų apsaugos patrankos	4	500 000	2 000 000
			Iš viso	60 987 000

Skaičiuota 100 000 karių, kaip nurodyta Vyr. štabo 1929 m. rašte Nr. 21509. Nurodytą sumą prašyta paskirstyti skiriant: 1931 m. – 15 987 000 Lt, 1932 m. – 15 000 000 Lt, 1933 m. – 15 000 000 Lt, 1934 m. – 15 000 000 Lt.

Tiekimo viršininko plk. J. Sutkaus 1931 m. birželio 19 d. nurodymu Ginklavimo valdybos viršininkas plk. M. Pečiulionis buvo įpareigotas tinkamai pasiruošti mobilizacijai – 5 m. laikotarpiui skirti apie 42 000 000 Lt. Ginkluotės pirkimas turėjo būti iš anksto gerai apgalvotas ir per 5 m. tiksliai ir planingai įgyvendintas. Ginklų pirkimo planą reikėjo sudaryti įvertinus jų reikalingumą Lietuvos kariuomenei ir pirmiausia pirkti būtiniausią ginkluotę ir reikmenis¹⁴.

Panašus nurodymas buvo duotas ir Karo technikos tiekimo skyriaus viršininkui. Jis karo technikos reikmenims įsigyti ir mobilizacijai pasiruošti 5 m. turėjo skirti apie 10 340 000 Lt. Karo technikos reikmenų pirkimas irgi turėjo būti iš anksto gerai apgalvotas ir per 5 m. tiksliai atliktas. Sudarant

¹⁴ Tiekimo viršininko plk. J. Sutkaus 1931 06 19 slapta asmeninis raštas Nr. 569 Ginklavimo valdybos viršininkui, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 296, l. 84.

karo technikos reikmenų pirkimo planą reikėjo turėti omenyje jų reikalingumą kariuomenei ir pirmiausia pirkti būtiniausius reikmenis, vadovaujantis mobilizacijos tvarkaraščiu Nr. 10, karo meto etatais ir tabeliais¹⁵.

1932 m. stokojanti pabūklų Lietuvos artilerija buvo papildyta keliomis baterijomis 75 mm prancūziškų lauko pabūklų. Kartu su jais buvo pirktas nedidelis kiekis 75 mm sviedinių ir degtuvų, gauti brėžiniai ir instrukcijos jiems gaminti Lietuvoje. Viena iš pirktų 75 mm baterijų buvo pritaikyta motorizuotai traukai¹⁶.

XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžioje, ryškėjant naujo karo, galinčio įgyti įvairias formas, grėsmei, kariuomenės vadovybė susirūpino ir cheminės saugos stiprinimu. Šis darbas buvo pavestas Ginklavimo valdybos viršininkui.

Be to, prie buvusio jo žinioje Artilerijos komiteto buvo sudarytas patariamasis organas – Priešcheminės apsaugos komisija: pirmininkas – plk. ltn. inž. J. Vėbra, nariai: Ginklavimo valdybos vyr. chemijos inž. mjr. M. Kareiva, Ginklavimo valdybos mjr. dr. P. Lesauskis, Generalinio štabo valdybos mjr. V. Karvelis, Generalinio štabo valdybos mjr. A. Šova, aviacijos plk. ltn. inž. A. Gustaitis, aviacijos sanitarijos mjr. gyd. D. Steponaitis, Karo veterinarijos valdybos mjr. gyd. K. Mašanauskas ir Karo technikos štabo mjr. V. Petkūnas¹⁷.

Komisija, prireikus ir Ginklavimo valdybos viršininkui leidus, turėjo teisę savo sudėtį papildyti naujais nariais ir pasikviesti ekspertų. Ji tiesiogiai priklausė Ginklavimo valdybos Artilerijos komiteto pirmininkui. Komisijos pirmininkas ir nariai, dirbdami ne darbo valandomis, turėjo teisę gauti įstatymo nustatytą atlyginimą už papildomą darbą¹⁸.

Sparčiai keičiantis tarptautinei padėčiai, tobulėjant ginkluotei, kariuomenės vadovybė ėmė skirti daugiau dėmesio ir karininkų kvalifikacijos kėlimui. Dėl to padaugėjo įvairių specialybių karininkams organizuojamų kursų.

¹⁵ Tiekimo viršininko plk. J. Sutkaus 1931 06 19 slaptas asmeninis raštas Nr. 569 Karo technikos tiekimo skyriaus viršininkui, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 296, l. 86.

¹⁶ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 260.

¹⁷ KAM plk. B. Giedraičio 1931 01 16 slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 2, LCVA, f. 2, ap. 1, b. 47, l. 3.

¹⁸ *Ten pat.*

1932 m. gegužės 30 d. ginklavimo karininkų kursas prie Ginklavimo valdybos baigė 11 karininkų (6 kapitonai, 3 leitenantai ir 2 jaun. leitenantai¹⁹). Visi buvo pasiūsti tarnauti pagal paskirtį. Nemažai aukšto rango karininkų buvo perkelta į tinkamesnes tarnybinės pareigas²⁰.

Dar nuo 1931 m. balandžio 15 d. prie Vytauto Didžiojo karininkų kursų buvo įsteigti priešcheminės apsaugos karininkų kursai priešcheminės apsaugos karininkams instruktoriams kariuomenės dalims rengti. Į šiuos kursus buvo siunčiami karininkai kuopos vado teisėmis²¹.

Tų pačių metų gegužės 10 d. prie Ginklavimo valdybos pradėjo veikti neetatinė mokomoji chemijos kuopa. Į ją buvo atrenkami labiau išsilavinę liktiniai puskarininkiai. Išėję mokomosios chemijos kuopos kursą, jie gaudavo atitinkamą Ginklavimo valdybos viršininko išduotą pažymėjimą ir grįždavo į savo etatines vietas²².

Kariuomenei perginkluoti ir modernizuoti, taip pat tinkamiems kadrams parengti reikėjo itin daug lėšų. Tačiau, kaip matyti iš 1933 m. sausio 7 d. Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio slapto asmeninio mobilizacinio raporto Nr. 1 Tiekimų valdybos viršininkui, lėšų, skiriamų ginklams įsigyti, sąmata metai iš metų mažėjo, o kariuomenės ginkluotės poreikiai nuolat didėjo dėl to, kad:

1. visiškai neturėta aktyviosios priešlėktuvinės apsaugos priemonių (priešlėktuvinės artilerijos ir kulkosvaidžių);
2. visiškai nebuvo pasirengta cheminiam karui;
3. nieko nebuvo padaryta prieštankinės, lydimosios ir didelės galios artilerijos srityse;
4. net nemėginta kurti savo karo pramonės²³.

Pasak plk. M. Pečiulionio, tokios padėties „priežastys visiems įkyriai

¹⁹ KAM plk. B. Giedraičio 1932 06 14 įsakymas kariuomenei Nr. 38, *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 203, l. 82.

²⁰ KAM plk. B. Giedraičio 1932 10 27 įsakymas kariuomenei Nr. 75 §§ 2–4, *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 103, l. 138.

²¹ KAM plk. B. Giedraičio 1931 02 17 slapto įsakymas kariuomenei Nr. 3, *LCVA*, f. 2, ap. 1, b. 47, l. 5.

²² L. e. KAM p. gen. ltn. P. Kubiliūno 1931 05 05 slapto įsakymas kariuomenei Nr. 4 § 1, *LCVA*, f. 2, ap. 1, b. 47, l. 41–42.

²³ Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio 1933 01 07 slapto asmeninio mobilizacinio raporto tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 121, l. 77.

aiškios“. To meto sąlygomis nežinota, kokias pradėti „skyles lopyti“, nes bet kuris planas po kelių mėnesių tapdavo neįgyvendinamas. Vaizdingiausia iliustracija – 1930 m. sumanyta sukurti vadinamoji Tyrimų laboratorija, kurios, net trejiems metams praėjus, neišdrįsta statyti, nors kasmet bent po 2 kartus rengtasi ją projektuoti. Ginklavimo valdybos ir artilerijos dirbtuvių personalui (41 karininkui, 128 civiliniams tarnautojams ir 127 kareiviams, be darbininkų) išlaikyti buvo gauta tik 1 134 400 Lt (43,7 proc. pasyviųjų išlaidų), nors pagal darbuotojų skaičių išlaidų sąmata turėjo būti bent dešimt kartų didesnė.

Todėl, kad galima būtų padidinti ginkluotės sąmatą, plk. M. Pečiulionis pasiūlė iki 50 proc. sumažinti personalą. Tada ginkluotei įsigyti būtų tekę papildomai apie 500 000 Lt. Personalą sumažinti būtų reikėję nedelsiant ir pirmiausia atleisti visus pensininkus. Jo nuomone, Ginklavimo valdybos sąmatą palikus tokią, kokia yra, būtų artėjama prie „duonos valgytojų išsigimimo“²⁴.

Tačiau 1933 m. pradžioje šioje srityje ledai vis dėlto pajudėjo. Ginklavimo valdyba, remdamasi tiekimo viršininko 1933 m. vasario 28 d. raštu Nr. 257, tą pačių metų gegužės 15 d. sudarė mobilizacijos tvarkaraščio Nr. 10 sąmatą, kurioje buvo nurodyti pagrindiniai punktai ir reikalingos lėšos.

Krašto apsaugos ministerijos Ginklavimo valdybos mobilizacijos tvarkaraščio Nr. 10 sąmata

Eil. nr.	Išlaidų pavadinimas	Reikalingos lėšos (Lt)
1.	Rankiniai ginklai	3 739 000
2.	Kulkosvaidžiai	6 293 000
3.	Amunicija	26 737 500
4.	Signalizacija	460 000
5.	Optika	1 856 000
6.	Apsauga	8 377 500
7.	Esamos artilerijos sutvarkymas	15 603 400
8.	Priešlėktuvinė apsauga ir spec. paskirties artilerija	21 200 000
9.	Dirbtuvių, sandėlių, laboratorijų išlaidos	7 250 000
10.	Ginklų remontas artilerijos dirbtuvėse	2 000 000
Iš viso		93 516 400

²⁴ *Ten pat.*

Paaiškinimai

1. Neatidėliotini poreikiai

Norint karo lauke vieną mėnesį išlaikyti Lietuvos kariuomenę, apgin-
kluotą turimais, tačiau tinkamai parengtais („sutvarkytais“) ginklais, Gin-
klavimo valdybai reikėjo turėti lėšų:

1.	Priešlėktuvinės, prieštankinės ir pėstininkų lydimosios artilerijos ir priešlėktuvinių kulkosvaidžių jau vykstančiam konkursui finansuoti	– 5 000 000 Lt
2.	Minimaliam priešcheminės apsaugos priemonių kiekiui: 10 000 kaukių su priedais ir kt. priemonėms įsigyti	– 2 000 000 Lt
3.	77 mm 1896 m. ir 1916 m. sviediniams sutvarkyti	– 2 400 000 Lt
4.	10 cm K patrankos traktoriui, degtuvams, parakui įsigyti	– 200 000 Lt
5.	155 mm pabūklų traktoriams ir papildomai amunicijai pirkti	– 400 000 Lt
6.	Esamų artilerijos pabūklų atsarginėms dalims pirkti	– 500 000 Lt
7.	Aviacinėms bomboms įsigyti	– 1 000 000 Lt
8.	10 000 000 šovinių tūtelių pirkti	– 600 000 Lt
9.	Specialiajai šautuvų amunicijai (šarvamušiams, padegamiesiems šoviniams) pirkti	– 400 000 Lt
10.	4 000 pistoletų su amunicija įsigyti	– 500 000 Lt
	Iš viso	– 13 000 000 Lt

Didžioji dalis lėšų bus išleista užsakymams apmokėti per 3 mėn. nuo asignavimo dienos.

2. Sąmatos atskirų straipsnių paaiškinimas

1.	Rankiniai ginklai	
	7 000 karabinų su diržais x 233,35	– 1 633 500 Lt
	4 000 pistoletų su dėklais x 110	– 440 000 Lt
	50 prieštankinių šautuvų x 350	– 17 500 Lt
	3 500 kardų x 80	– 280 000 Lt
	56 000 maišelių su įrankiais (šautuvams taisyti) x 5	– 280 000 Lt
	38 000 plieninių grūstuvų x 1	– 38 000 Lt
	2 000 šovininių kavalerijai x 25	– 50 000 Lt
	20 000 šautuvų ir kulkosvaidžių vamzdžių x 50	– 1 000 000 Lt
	Iš viso	– 3 739 000 Lt

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

2.	Kulkosvaidžiai	
	80 sunkiųjų kulkosvaidžių x 15 000	– 900 000 Lt
	61 lengvasis kulkosvaidis x 3 000	– 183 000 Lt
	85 aviacijos kulkosvaidžiai x 6 000	– 510 000 Lt
	600 vežimų (kulkosvaidžiams) x 1 000	– 600 000 Lt
	Sunkiųjų kulkosvaidžių atsarginės dalys	– 2 400 000 Lt
	Lengvųjų kulkosvaidžių atsarginės dalys	– 1 700 000 Lt
	Iš viso	– 6 293 000 Lt

3.	Šoviniai	
	80 000 000 šautuvų ir kulkosvaidžių šovinių x 0,2	– 16 000 000 Lt
	125 000 šarvamušių šovinių 303 x 0,5	– 62 500 Lt
	15 000 prieštankinių šautuvų šovinių x 5	– 75 000 Lt
	1 000 000 kg aviacinių bombų	– 1 000 000 Lt
	Iš viso	– 10 400 000 Lt
	Iš viso amunicijai	– 26 737 500 Lt

4.	Signalizacija	
	1 000 raketsvaidžių x 70	– 70 000 Lt
	1 500 raketsvaidžių makščių x 5	– 7 500 Lt
	1 500 raketų makščių x 5	– 7 500 Lt
	150 000 raketų x 1	– 150 000 Lt
	22 000 aviacinių raketų x 10	– 220 000 Lt
	100 aviacinių raketsvaidžių x 50	– 5 000 Lt
	Iš viso	– 460 000 Lt

5.	Optika	
	1 000 žiūronų x 227	– 227 000 Lt
	1 700 optinių šautuvų taikiklių x 350	– 595 000 Lt
	Optiniai kulkosvaidžių įtaisai	– 530 000 Lt
	Optiniai aviacijos taikymo prietaisai	– 200 000 Lt
	2 000 kompasų x 20	– 40 000 Lt
	Optiniai artilerijos įtaisai	– 300 000 Lt
	Iš viso	– 1 856 000 Lt

6.	Apsisaugojimo priemonės	
	Dūmai	– 200 000 Lt
	42 000 šalpmų x 20	– 840 000 Lt

Lietuvos kariuomenės ginklavimo aspektai (1919–1937)

	44 000 dujokaukių x 125	– 5 500 000 Lt
	1 500 izoliuotų dujokaukių x 1 000	– 1 500 000 Lt
	250 dujokaukių (arkliams) x 150	– 37 500 Lt
	2 000 apsauginių (nuo iprito) drabužių x 150	– 300 000 Lt
	Iš viso	– 8 377 500 Lt

7.	Esamos artilerijos tvarkymas	
	1877 m., 1896 m. ir 1916 m. sviedinių tvarkymas	– 2 934 850 Lt
	10 cm K 17 patrankai gabenti traktorius, degtuvai, parakas ir 300 naujų sviedinių	– 393 950 Lt
	155 mm pabūklų traktoriai ir amunicija	– 400 000 Lt
	Vokiškos 10 cm haubicos amunicijos tvarkymas	– 653 000 Lt
	Rusiškų 3 colių patrankų senų sviedinių tvarkymas	– 253 600 Lt
	16 000 prancūziškų 75 mm sviedinių x 150 tvarkymas	– 2 400 000 Lt
	Specialiosios paskirties sviediniai (esamai artilerijai)	– 2 400 000 Lt
	20 naujų lauko patrankų x 100 000	– 2 000 000 Lt
	20 000 lauko patrankų sviedinių x 100	– 2 000 000 Lt
	Artilerijos šovinių dėžės, pirmagaliai, amunicijos vežimai, atsarginės dalys, amunicijos pakuotės	– 1 216 000 Lt
	24 lengvieji minosvaidžiai x 10 000	– 240 000 Lt
	12 000 minų ir jų degiklių x 101	– 1 212 000 Lt
	Iš viso	– 15 603 400 Lt

8.	Priešlėktuvinė apsauga ir spec. paskirties artilerija	
	6 priešlėktuvinės apsaugos patrankos x 500 000	– 3 000 000 Lt
	6 000 priešlėktuvinės apsaugos patrankų sviedinių x 200	– 1 200 000 Lt
	60 priešlėktuvinių kulkosvaidžių x 40 000	– 2 400 000 Lt
	300 000 priešlėktuvinių kulkosvaidžių šovinių x 10	– 3 000 000 Lt
	80 lydimųjų ir prieštankinių pabūklų x 50 000	– 4 000 000 Lt
	2 kavalerijos baterijos x 800 000	– 1 600 000 Lt
	4 krantų apsaugos patrankos x 750 000	– 3 000 000 Lt
	4 toliašaudės patrankos x 750 000	– 3 000 000 Lt
	Iš viso	– 21 000 000 Lt

9.	Dirbtuvių, sandėlių, laboratorijos išlaidos	
	Dirbtuvių žaliavos atsargos	– 2 000 000 Lt
	Dirbtuvių pertvarkymas ir praplėtimas (artilijos sviedinių skyriaus, dujokaukių skyriaus, rankinių granatų skyriaus įrengimas)	– 1 500 000 Lt
	Ginklų remonto punktų kariuomenės dalyse įrengimas	– 300 000 Lt

	Cheminių priemonių gamybos dalis	– 800 000 Lt
	Tryškių ir Nemakščių artilerijos sandėliai	– 700 000 Lt
	Gaižiūnų poligonas	– 100 000 Lt
	Balistinis poligonas	– 100 000 Lt
	Pramonės mobilizacijos tvarkymas	– 1 000 000 Lt
	Tyrimų laboratorijos aparatūra	– 650 000 Lt
	Iš viso	– 7 250 000 Lt

10.	Ginklų remontas artilerijos dirbtuvėse	– 2 000 000 Lt
	Iš viso	– 93 516 400 Lt²⁵

Susirūpinta ir krašto chemine sauga. Priešcheminės apsaugos komisija 1933 m. balandžio 21 d. posėdyje atkreipė dėmesį į nepatenkinamą cheminės saugos ne tik techninę, bet ir parengimo būklę ir nusprendė prašyti kariuomenės vadovybės įsteigti Priešcheminės apsaugos inspekciją, kuri turėtų didelius įgaliojimus kontrolės ir priešakinės saugos personalo mokymo srityje. Ginklavimo valdybos viršininkas plk. M. Pečiulionis, aktyviai parėmęs šį pasiūlymą, kreipėsi raportu į tiekimo viršininką, kad šiam sumanymui būtų pritarta²⁶.

Dar tų pačių metų balandžio mėn. jis pristatė Generalinio štabo valdybos viršininkui plk. lt. inž. M. Kareivos sudaryto priešcheminės apsaugos divizijos tabelio ir organizacinės struktūros projektą. Jo svarstymas Generalinio štabo valdybos viršininko kabinete vyko balandžio 22 d.²⁷

Šiame projekte techninės cheminės apsaugos priemonės suskirstytos į individualiąsias ir kolektyvines. Individualiosios priemonės skirtos žmogui arba gyvuliui apsaugoti (pvz., įvairios kaukės, drabužiai, tepalai), kolektyvinės – didesniai asmenų skaičiui (slėptuvės, įvairūs degazacijos bei dezinfekcijos įrenginiai, ginklų ir techninio turto apsaugos priemonės, detektoriai nuodingosioms dujoms aptikti, priskiriami prie pagalbinių priemonių). Svarbiausios buvo individualiosios apsaugos priemonės, nes jos, saugodamos kiekvieną kovotoją atskirai, mažai varžė judesių laisvę, o kolektyvinės ją riboja (pvz., slėptuvės „pririšdavo“ prie tam tikros vietos),

²⁵ LCVA, f. 3, ap. 1, b. 121, l. 78–80

²⁶ Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio 1933 04 21 slaptas raportas Nr. 127 tiekimo viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 183, l. 12.

²⁷ Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio 1933 04 10 slaptas asmeninis raštas Nr. 974 Gen. štabo valdybos viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 183, l. 14.

todėl manevrinio karo atveju pastarosios retai galėjo būti naudojamos.

Iš šių priemonių tuo metu Lietuvos kariuomenė turėjo filtruojamųjų vokiškų 1917 ir 1918 m. lengvo tipo ir čekiškų H. M. 1931 m. sunkaus tipo dujokaukių. Vokiškosios buvo labai seno tipo, jos saugojo gana trumpai (apie 6 val.) ir tik nuo nuodingųjų medžiagų dujų ir garų pavidalu, bet visiškai neveiksmingos, kai nuodingosios medžiagos būdavo dulkių ir dūmų pavidalo. Be to, tik 10 proc. šių kaukių buvo su filtrais (koviniais „koštuvais“).

Čekiškos kaukės buvo modernios ir saugojo ilgesnį laiką (apie 12 val.) nuo visų iki tol žinomų nuodingųjų medžiagų (žinoma, išskyrus iprito, kai jų lašai patekdavo ant kaukės neapsaugoto žmogaus kūno). Iprito lašai, patekę ant kaukės audeklo, anot vokiečių šaltinių, prasisunkia kiaurai tik per 8–9 val., taigi būdavo laiko griebtis kitų apsaugos priemonių. Todėl pirmojo tipo kaukės vėliau buvo naudojamos tik mokymuose.

Antrojo tipo kaukių turėta per mažai net ir vienam pėstininkų pulkui, todėl jomis galima buvo aprūpinti tik keleto divizijų būstines.

Šio tabelio projekte tik bendrais bruožais buvo nurodyta, ko įsigyti reikėtų. Tiksliai paskirstyti apsaugos priemonės galima buvo tiktai apsisprendus dėl jų tipo.

Svarbesnės cheminės saugos priemonės

I. Dujokaukė – svarbiausia kiekvieno žmogaus individualioji apsaugos priemonė. Ji turėjo atitikti šiuos reikalavimus:

1. saugoti nuo visų nuodingųjų medžiagų, kurias priešas galėtų panaudoti;
2. būti labai paprasta, patogi naudoti ir nevaržyti;
3. ilgai naudojama neprarasti savo apsauginių savybių;
4. būti pigi ir tinkama masiškai gaminti.

Idealių dujokaukių, kurios atitiktų visus reikalavimus, tuo metu dar nebuvo. Naudotos dviejų rūšių: izoliuojamosios (deguonies) ir filtruojamosios („koštuvinės“). Pirmosios žmogų saugojo nuo visų be išimties nuodingųjų medžiagų, veikiančių kvėpavimo organus ir akis. Bet šie aparatai turėjo daug trūkumų: veikė trumpą laiką (nuo 1 iki 2 val.), buvo sunkūs (svėrė nuo 3 iki 18 kg) ir labai brangūs (vidutiniškai kainavo apie 1 000 Lt). Todėl visų valstybių kariuomenėse tuo metu buvo naudojamos filtruojamosios kaukės – lengvo ir sunkaus tipo. Pirmojo tipo dujokaukės saugojo trumpesnį laiką – daugiausia apie 6 val., antrojo – 12–14 val. Tad daugiausia naudotos pastarosios.

Lietuvos kariuomenei taip pat reikėjo rinktis antrojo tipo dujokaukes, veiksmingas ilgesnį laiką.

Kaukės komanduojantiems asmenims. Jos buvo naudojamos Vokietijos kariuomenėje. Kokio tipo dujokaukės tiktų Lietuvos sąlygomis, greitai nebuvo apsispręsta. Tam išstudijuoti reikėjo laiko.

Filtruojamoji-sugeriamoji dėžutė (elementas)(„koštuvai“). Kiekviena dujokaukė turėjo turėti atsarginę filtruojamąją-sugeriamąją dėžutę. Antrojo tipo dujokaukės apsaugos laikas – 12 val. ir ilgiau.

Apsauginiai akiniai. Lietuvoje jie nebuvo naudojami.

II. Izoliuojamieji aparatai. Kaip minėta, šie aparatai kėlė gana daug nepatogumų. Tačiau jų privalumas buvo tai, kad žmogus, visiškai izoliuotas nuo išorinio oro, kvėpuodamas deguonies atsargomis, galėjo dirbti ir sunkesnę darbą, kurį su filtruojamosiomis kaukėmis daryti būtų buvę neįmanoma, ir kad jie saugojo nuo visų galimų nuodingųjų medžiagų. Šie aparatai dažniausiai buvo duodami sanitarams, pionieriams ir šiaip žmonėms, dirbantiems sunkų darbą pavojingomis sąlygomis. Lietuvos kariuomenė tokių aparatų neturėjo.

Apsauginiai drabužiai. Jų paskirtis buvo apsaugoti žmogaus odą nuo pūliuojamųjų nuodingųjų medžiagų poveikio. Jie buvo brangūs, todėl Lietuvoje jų neturėta²⁸.

Kariuomenės vadovybė, įvertinusi realią naujojo karo Europoje grėsmę ir cheminio ginklo panaudojimo jo metu galimybę, nutarė organizuoti karių mokymus, kaip nuo jo apsisaugoti. Generalinio štabo valdybos viršininkas gen. ltn. Z. Gerulaitis 1933 m. gegužės 29 d. skubiam ir slaptame rašte I–III pėstininkų divizijų vadams, kavalerijos viršininkui, kariuomenės inspektoriui, Ginklavimo ir IV skyriaus viršininkams, Atskirosios artilerijos grupės vadui įsakė komanduoti į Ginklavimo valdybą susipažinti su dūminių ir ašarinių medžiagų naudojimo technika po vieną savo karininką ir puskarininkį, baigusį trumpalaikius chemijos kursus. Jų mokymai turėjo vykti birželio 3 d.²⁹

²⁸ Divizijos priešcheminės apsaugos priemonių tabelio 1933 m. projektas, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 183, l. 16–19.

²⁹ Generalinio štabo valdybos viršininko gen. ltn. Z. Gerulaičio 1933 05 29 skubus slaptas raštas Nr. 49526 I–III pėst. divizijų vadams, kavalerijos viršininkui, kariuomenės inspektoriui, Ginklavimo ir IV skyriaus viršininkams bei Atskirosios artilerijos grupės

1933 m. divizijoje buvo pradėta kurti speciali organizacija, atsakinga už visą cheminę saugą (jos parengimą ir veiksmus agresijos atveju). Jai vadovauti paskirtas karininkas turėjo būti techninis divizijos vado patarėjas ir savo srities specialistas – chemikas, nes jo žinioje būtų visos cheminės saugos priemonės (eventualiai naudotinos ir divizijai priskirtos cheminės atakos dalys).

Atskirojo bataliono vado, taip pat ir karininko specialisto bataliono vado teisėmis vadovaujamą chemijos komandą sudarė 4 skyriai: I – tyrimo ir instruktavimo, II – dezinfekcijos, III – meteorologijos, žvalgyimo ir sekimo, IV – ūkio ir cheminės saugos priemonių taisymo.

Pirmajame skyriuje buvo maža kilnojamoji laboratorija. Jos paskirtis buvo rinkti prieš naudojamus cheminių medžiagų pavyzdžius, nustatyti paprasčiausiais būdais jų rūšis, siųsti šias medžiagas, tinkamai supakuotas, į centrą, rinkti, tirti ir siųsti toliau arba naudoti iš priešų paimitas chemines saugos priemones ir t. t. Personalą sudarė karininkas komandos viršininko teisėmis, 2 puskarininkiai ir 4 eiliniai. Laboratorijos turtui vežioti reikėjo dviejų porinių vežimų. Dėl laboratorijos turto, t. y. reaktyvų, indų, aparatų ir t. t., sunku ką nors tiksliau pasakyti. Tai galėjo ateityje nustatyti Tyrimų laboratorija. Kariams instrukuoti, ypač smulkių divizijos padalinių, šiam skyriui turėjo būti priskirti dar 3 puskarininkiai ir 3 eiliniai. Šie instruktoriai tikrino cheminės saugos priemonių būklę, mokė jomis naudotis, supažindindavo su nuodingosiomis medžiagomis, naujomis apsaugos priemonėmis ir t. t.

Antrasis skyrius rūpinosi divizijos būstinės ir prie jos buvusių padalinių dezinfekcijos ir degazacijos reikalais. Jį sudarė dvi grandys: vyr. puskarininkis, 2 grandiniai ir 12 eilinių. Skyrius turėjo 2 porinius vežimus turtui vežioti. Turtas: 4 ilgos replės, 4 dideli teptukai, 12 kibirų, 12 kastuvų, 2 grėbliai, 2 purkštuvai, medžiagos neutralizuojamiesiems skysčiams ruošti ir 100 kg chlorkalkių.

Trečiojo skyriaus – meteorologijos, – kuriam vadovavo karininkas komandos viršininkas, personalą sudarė vyr. puskarininkis ir 3 eiliniai. Jam priklausė vienas porinis vežimas. Cheminei žvalgybai ir stebėjimui atlikti buvo sudaryta grandis iš 1 puskarininkio, 1 grandinio ir 3 eilinių. Meteorologijos skyriaus turtą buvo numatyta apibrėžti vėliau atskira instrukcija.

vadui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 183, l. 10.

Ketvirtojo skyriaus pareiga buvo tvarkyti komandos ūkio reikalus, taisyti divizijos padalinių chemines priemones. Ūkio darbams atlikti užteko viršilos, ūkvedžio, raštininko ir 3 eilinių, turtui vežioti buvo skirti 2 poriniai vežimai. Kiek žmonių turėtų taisyti chemines priemones, nebuvo nustatyta, nes sunku buvo numatyti, kokios rūšies remontą teks atlikti.

Divizijos atsargas turėjo vežioti tam skirtos transporto priemonės, didesnę jų kiekį – numatytas amunicijos parko būrys.

Pėstininkų ir artilerijos pulkuose turėjo būti chemijos būriai, jų turto atsargos gabenamos gurguole.

Pionierių bataliono chemijos būrio paskirtis – statyti saugias patalpas ir slėptuves štabams ilgesnės dislokacijos vietose, instrukuoti kitose dalyse tokius statinius statančius karius. Šis skyrius turėjo būti aprūpintas filtrais („koštuvais“) ne prasčiau kaip divizijos būstinės. Atsargos buvo vežamos inžinerijos kolonoje.

Kuopose, eskadronuose, baterijose, lauko ligoninėje, amunicijos parke turėjo būti etatinis cheminės saugos instruktorius puskarininkis. Mažuose kautynių padaliniuose – dujų žvalgai-sekėjai, parenkami iš kareivių, turinčių ypač jautrią uoslę³⁰.

XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje toliau didėjant naujo karo Europoje, o kartu ir puolimo Lietuvos–Lenkijos pasienyje grėsmei, Ginklavimo valdyba parengė ir 1934 m. liepos 16 d. įteikė kariuomenės vadovybei slapta detalų pranešimą apie būtiną turėti ginklų kiekį. Jame nurodyta, kad Lietuvos kariuomenę turėtų sudaryti 3 korpusai, susidedantys iš 21 pėstininkų pulko, ginkluoto 126 prieštankiniais-priešlėktuviniais artilerijos pabūklais, pakankamai karių ir tarnybų, 3 kavalerijos pulkų su 3 raitosios artilerijos baterijomis, 9 divizijų artilerijos pulkų, 3 korpusų artilerijos pulkų, 1 armijos artilerijos pulko, 1 priešlėktuvinės artilerijos pulko ir reikiamo skaičius užnugario apsaugos priešlėktuvinės artilerijos dalių. Šioms pajėgoms reikalinga ginkluotė:

³⁰ Priešcheminės apsaugos organizacija divizijoje 1933 m., LCVA, f. 3, ap. 1, b. 183, l. 21–22.

Lietuvos kariuomenės ginklavimo aspektai (1919–1937)

Eil. nr.	Ginklų pavadinimai	Reikėjo (vnt.)	Buvo (vnt.)	Trūko (vnt.)	Vienuo kaina (Lt)	Bendra trūkstamų ginklų kaina (Lt)
1.	Šautuvai	61 000	73 000	–	–	–
2.	Karabinai	45 000	5 000	40 000	180	7 200 000
3.	Pistoletai	6 500	3 000	3 500	100	350 000
4.	Kardai	9 000	7 000	2 000	50	100 000
5.	Lengvieji kulkosvaidžiai	2 500	1 700	800	1 500	1 200 000
6.	Sunkieji kulkosvaidžiai	850	650	200	4 000	800 000
7.	Aviacijos kulkosvaidžiai	300	140	160	3 000	480 000
8.	Bombosvaidžiai	50	–	50	6 000	300 000
9.	Kulkosvaidžiai (tankams)	200	–	200	4 000	800 000
10.	Pabūklai (tankams)	30	–	30	30 000	900 000
11.	Prieštankiniai ir priešlėktuviniai pabūklai (pėstininkų dalims)	126	126	–	–	–
12.	Lauko patrankos 75 mm	156	89	67	70 000	4 690 000
13.	Lengvosios haubicos 105 mm	72	9	63	75 000	4 725 000
14.	Lauko patrankos 105 mm	24	–	24	170 000	4 080 000
15.	Sunkiosios haubicos 155 mm	12	2	10	180 000	1 800 000
16.	Traktoriniai toliašaudžiai pabūklai 155 mm	2	–	2	900 000	1 800 000
17.	Geležiniai toliašaudžiai pabūklai 155 mm	2	–	2	900 000	1 800 000
18.	Priešlėktuviniai pabūklai 20 mm	60	24	36	30 000	1 800 000
19.	Priešlėktuviniai pabūklai 75 mm	36	9	27	200 000	5 400 000
20.	Priešlėktuviniai pabūklai	8	–	8	450 000	3 600 000
21.	Prožektoriai 150 cm	88	–	88	150 000	13 200 000
22.	Klausymosi stotys	44	–	44	70 000	3 080 000
23.	Baziniai tolumačiai 4 m	24	–	24	50 000	1 200 000
24.	Artilerijos traktoriai	225	–	225	35 000	7 875 000
25.	Artilerijos sunkvežimiai	450	–	450	15 000	6 750 000
26.	Šalmai	95 000	13 000	82 000	15	1 230 000
27.	Dujokaukės	140 000	12 000	128 000	40	5 120 000

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

28.	Izoliuojamosios dujokaukės	2 000	–	2 000	800	1 600 000
29.	Apsauginiai („priešcheminiai“) drabužiai	2 000	–	2 000	100	200 000
30.	Dujokaukės (arkliams)	14 000	–	14 000	40	560 000
31.	Raketsvaidžiai	2 000	560	1 440	30	43 200
32.	Sunkiųjų kulkosvaidžių atsarginių dalių komplektai	1 800	?	?	–	500 000
33.	Priešlėktuvinių taikymo prietaisų komplektai	450	400	50	70	3 500
34.	Optiniai šautuvų taikikliai	2 000	200	1 800	200	360 000
35.	Pėstininkų šovinytai	140 000	130 000	10 000	13	130 000
36.	Kavalerijos šovinytai	6 000	4 000	2 000	23	46 000
37.	Kulkosvaidžių apkabų šovinytai	11 000	8 000	3 000	12	36 000
38.	Prizminiai žiūronai	7 000	2 500	4 500	350	1 575 000
39.	Dvišakiai žiūronai	600	90	510	800	408 000
40.	Tolimačiai (bazėms) 90–150 cm	400	30	370	6 000	2 220 000
41.	Periskopai (maži)	150	–	150	500	75 000
42.	Kompasai	10 000	3 000	7 000	15	105 000
43.	Kulkosvaidžių busolės	250	200	50	700	35 000
44.	Topografinių įrankių komplektai	200	20	180	300	54 000
45.	Artilerinės busolės	400	50	350	700	245 000
46.	Meteorologinių reikmenų komplektai	120	15	105	1 000	105 000
47.	Meteorologijos technikos įrankių komplektai (artilėrijai)	100	–	100	1 000	100 000
48.	Artilėrijos technikos įrankių komplektai	15	–	15	10 000	150 000
49.	Artilėrijos ginklavimo įrankių komplektai	100	–	100	300	30 000
50.	Ginklų technikos įrankių komplektai	25	–	25	10 000	250 000
51.	Ginklų taisymo įrankių komplektai	450	–	450	200	90 000
52.	„S“ šautuviniai šoviniai	136 000 000	60 000 000	76 000 000	0,18	13 680 000
53.	„SS“ šautuviniai šoviniai	17 000 000	500 000	12 000 000	0,18	2 100 000

Lietuvos kariuomenės ginklavimo aspektai (1919–1937)

54.	„SmK“ šautuviniai šoviniai	9 000 000	–	9 000 000	0,40	3 600 000
55.	Pistoletų šoviniai	1 000 000	70 000	930 000	0,10	93 000
56.	Puolamosios rankinės granatos	750 000	50 000	700 000	8	5 600 000
57.	Gynybinės rankinės granatos	250 000	–	250 000	10	2 500 000
58.	Šoviniai 20 mm	558 000	150 000	408 000	20	8 160 000
59.	Raketos	500 000	6 000	494 000	2	988 000
60.	75 mm lauko patrankų šoviniai	156 000	34 000	122 000	100	12 200 000
61.	75 mm priešlėktuvinių pabūklų šoviniai	36 000	9 000	27 000	160	4 320 000
62.	105 mm haubicų šoviniai	72 000	16 000	56 000	160	8 960 000
63.	105 mm patrankų šoviniai	24 000	–	24 000	225	5 400 000
64.	105 mm priešlėktuvinių pabūklų šoviniai	6 000	–	6 000	300	1 800 000
65.	155 mm haubicų šoviniai	12 000	1 700	10 300	300	3 090 000
66.	155 mm toliašaudžių pabūklų šoviniai	3 000	–	3 000	800	2 400 000
67.	Aviacinės bombos	500 t	12 t	488 t	12 000	5 856 000
68.	Nauji sandėliai	200 000 m ³	–	200 000 m ³	30	6 000 000
69.	Amunicijos dirbtuvėms organizuoti					19 500 000
					Iš viso	194 787 700
Neįtraukta į šį sąrašą (pvz., sekimo pagal garsą aparatai, įvairios smulkios ginklavimo išlaidos ir t. t.) – 5 proc.						9 739 085
					Iš viso	204 527 085

Pastabos:

I. Į šį sąrašą neįtraukti pėstijos pabūklai ir sandėliuose laikyta ginklų atsarga.

II. Kariuomenę ginkluojant pagal šį sąrašą, Ginklavimo valdybos parastoji sąmata turėjo būti padidinta 100 proc., iš viso iki 2 000 000 kasmet. Be to, turėjo padaugėti ir etatų. Dėl to papildomos išlaidos galėjo sudaryti 1 proc. visų sąmatos lėšų.

III. Kariuomenės vadovybės pateiktame reikiamos ginkluotės plane Ginklavimo valdyba paminėjo ir jai nepriklausančias priemones: lėktuvus, tankus, šarvuočius, šarvuotus traukinius, motorizuotąsias dalis, intendan-tūros tiekiamas transporto, taip pat pakrančių apsaugos iš jūros (mažus

povandeninius laivelius, minas, hidroplanus ir kt.) priemones³¹.

Plk. M. Pečiulionis 1934 m. sausio 22 d. raporte Tiekimų valdybos viršininkui pateikė savo samprotavimus dėl pačios Ginklavimo valdybos įstaigos mobilizacijos kilus karui ir paprašė parengti ir aptarti mobilizacijos planų direktyvą.

Kadangi kilus karui Krašto apsaugos ministerijai reikėtų pašaukti daug nemobilizuojamų specialistų, kilo poreikis centralizuotai registruoti visus baigusius specialųjį aukštąjį mokslą ir tam tikros kvalifikacijos amatininkus. Be to, daug mobilizuojamųjų būtų tekę palikti užnugaryje, įmonėse, nes ten taip pat trūktų specialistų. Todėl reikėjo nustatyti tvarką, kaip jie turi būti registruojami taikos metu, kad, vykstant mobilizacijai, kas nors liktų vietoj jų.

Centralizuotą ginklų registraciją vykdyti buvo siūloma Ginklavimo valdyboje (apskričių viršininkai siųstų jai užpildytas užregistruotų ginklų korteles).

Plk. M. Pečiulionis pažymėjo, kad Ginklavimo valdybai reikalinga ne vieno mėnesio sąmata, o „sąmata karui ištikus, nes gamybą reikėtų pradėti jau pirmomis karo dienomis. Visą pirmą mėnesį greičiausiai tektų kariauti vien tuo tarpu taikos meto ištekliais“. „Vieno mėnesio sąmata“, pasak plk. M. Pečiulionio, klaidina, nes atrodo nedidelė, ko nebūtų teikiant „sąmatą karui ištikus“³².

Ginklavimo tarnybos, kaip ir visos Lietuvos, padėtis 1934 m. pradžioje dar nebuvo gera. Tai suprasdamas, Ginklavimo valdybos viršininkas plk. M. Pečiulionis vasario 27 d. slaptame asmeniniame raporte Tiekimų valdybos viršininkui išdėstė tuometes aplinkybes.

Pirmiausia buvo aptartas dar „1912 m. liepos 5 d. carinėje Rusijoje priimtas įstatymas apie valstybės išdavimą taikos metu“, nes tuo metu, „ginkluotos“ taikos laikotarpiu, kai civilizuotos valstybės veržėsi pralenkti viena kitą karine galia ir iki tam tikro laiko bandė nuslėpti, kad ruošiasi galimiems konfliktams, siekiant išsiaiškinti spėjamo prieš pasirengimo, karo technikos būklę ir kartu gynybos galimybes, labai paplito šnipinė-

³¹ Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio 1934 07 16 slaptas asmeninis raštas Nr. 1078 kariuomenės vadovybei, *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 296, l. 91.

³² Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio 1934 01 22 slaptas asmeninis raportas Nr. 6085 tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 121, l. 86.

jimas. Tai jau nebebuvo atsitiktinis reiškinys, o planinga sudėtingos organizacijos, kurios tikslas buvo nuolat rinkti įvairiausias žinias apie kitų valstybių ginkluotųjų pajėgų ir gynybos būklę, veikla.

Tautai ir valstybei saugoti įstatymas („Valstybės žinios“, Nr. 437, 3044 eil.) papildė galiojančius įstatymus, kuriais remiantis buvo baudžiama už nusikaltimus valstybei. Valstybės paslapčių išlaikymas glaudžiai susijęs su jos saugumu, todėl jas žinoti galėjo tik labai ribotas skaičius asmenų.

Plk. M. Pečiulionio nuomone, įstaigų veiklą saugumo klausimu reikėtų peržiūrėti, nes buvo atvejų, kai slapti reikalai, susiję su kurios nors svarbesnės įstaigos veikla, buvo žinomi keletui tarpinių įstaigų bei įstaigėlių, o neretai ir privačių ekspedicijos ir transporto kontorų. Dėl to nelikdavo jokio slaptumo. Pavyzdžiui, to meto sąlygomis ginklų buvo išigyjama daugelyje valstybių, tačiau pristatymas vyko per Klaipėdą, tad praktiškai jau vien Lietuvoje daugybė pašalinių asmenų ir įstaigų susidurdavo su jų pirkimu susijusia informacija:

1. Pirmiausia Klaipėdoje į privačią, o kartais ir svetimšalio valdomą ekspedicijos kontorą suplaukdavo visos žinios apie ginklų įvežimą, nes joje buvo atliekamos visos muitų operacijos.

2. Paskui šios žinios pakartotinai buvo užfiksuojamos Klaipėdos muitinės buhalterijos ir registracijos, muitinės sandėlio ir prie Klaipėdos uosto veikiančios krovos artelės knygose.

3. Po to muitinė siųsdavo žinias departamentui.

4. Departamentas perduodavo informaciją Statistikos biurui. Siekiant viso to išvengti, kartais tekdavo griebtis „kontrabandinių“ (bendrujų) pavadinimų, pavyzdžiui, vietoj „kulkosvaidžių“ įrašyti „mašinų dalys“, ko pagal įstatymus negalėjo būti. Jei ir pavykdavo nuslėpti vežamų ginklų, medžiagų ir kt. pavadinimus, faktinės turto kontrolės išvengti buvo neįmanoma.

5. Darbininkų, kartais net pašalinių (kaip ir Krašto apsaugos ministerijos klientų) akivaizdoje buvo atidaromas ginkluotės transportas.

6. Finansų ministerijos valdininkas tikrindavo, ar Krašto apsaugos ministerija vietoj ginklų negabena kontrabandos, ar deklaruojamų prekių pavadinimai atitinka muitų tarifų straipsnius, punktus ir faktiškai gabenamos nurodytos prekės. Dideli nemalonumai grėsė, jei, pavyzdžiui, valdininkas vietoj ginklų būtų radęs kokių nors skysčių butelių. Būta nesusipra-

timų, nes, valdininko nuomone, skystis nėra ginklas, nors Krašto apsaugos ministerija jį kaip tik ir laikė tam tikros rūšies ginklu.

7. Norėdamas nustatyti, kurį tarifo straipsnį reikia taikyti, valdininkas privalėjo paimti ir išsiųsti ištirti į valstybinę laboratoriją Kaune gabenamų skysčių pavyzdžius.

8. Kartais kildavo ginčų su geležinkelininkais, ar teisingai užpildytas važtaraštis, ar vietoje mašinų negabenami ginklai ir ypač sprogstamosios medžiagos.

9. Ginklavimo dirbtuvėse Valstybės kontrolės valdininkas reikalavo parodyti, ar tikrai Krašto apsaugos ministerija pirko tai, kas nurodyta sutartyje.

10. Reikėjo pirkti tai, ką Valstybės kontrolė buvo nurodžiusi.

11. Kilus ginčui, vykdavo susirašinėjimas su departamentais ir ministerijomis.

12. Mokesčių inspektoriai reikalavo sutarčių nuorašų, kad išduotų leidimus išmokėti pinigus (be jų leidimo sumokėti rangovui nebuvo leidžiama).

13. Reikėjo turėti su viešųjų darbų fondu sudarytą sutartį. Jos neturint, grėse 5 000 Lt bauda arba 3 mėn. kalėjimo („Vyriausybės žinios“, § 2, § 9, 2928 eil.).

14. Ginklavimo dirbtuvėse, iškraunant gautus ginklus kilus nesusipratimų su darbininkais, apygardos inspektorius, vyr. darbo inspektorius ir net vidaus reikalų ministras galėjo surašyti protokolus, skirti baudas ir net patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

15. Sumokėjus pinigus ir gavus atitinkamą turtą, turėjo būti parengiama ir siunčiama Valstybės kontrolės piniginių apyskaitų skyriui atitinkama apyskaita.

16. Valstybės kontrolė kasmet tikrindavo turto apyskaitas ir faktinę jo būklę.

17. Dažniausiai lankydavosi vis nauji kontrolieriai, kildavo ginčų susirašinėjant.

Tokiomis aplinkybėmis, kai dėl daugybės asmenų tekdavo tuo ar kitu slaptu reikalu susidurti, buvo neįmanoma susekti, kas išdavė paslaptį.

Pažymėtina, jog karys, specialiai mokytas saugoti paslaptį, už jos nesaugojimą buvo griežtai baudžiamas, o civilis (valdininkas) kartais ne iš

blogos valios galėjo net nesuvokti, kad tai – paslaptis.

Be to, nebuvo aišku, kas turi atsakyti įstatymų nustatyta tvarka už ne-tyčinį valstybės paslapties išdavimą – asmuo, kuris, pavyzdžiui, vežant šį slaptą turtą, teisingai pateikė visas reikalaujamas žinias ir visoms kontrolės ir priežiūros institucijoms šį turtą parodė, ar jo viršininkai, kurie įsakė jam taip elgtis, ar pagaliau tas, kieno pareiga buvo užtikrinti tinkamas sąlygas.

Atsižvelgdamas į visa tai, plk. M. Pečiulionis paprašė tiekimo viršini-
ninką pirmiausia imtis pertvarkyti institucijų santykius, kad apie slaptus
Krašto apsaugos ministerijos objektus kuo mažiau žinotų įstaigų ir asme-
nų. Jis siūlė:

1. Gaunamas iš užsienio Krašto apsaugos ministerijos įstaigų vardu prekes skirti apžiūrėti ministerijos įgaliotam karininkui arba krašto ap-
saugos ministro sudarytai komisijai. Visi maito mokesčiai už apmuitintas
pagal įstatymą prekes (krašto apsaugos ministro nurodymu) būtų sumo-
kami metų pabaigoje iš karto, nenurodant atskirų sumų ir už ką mokama.
Apmuitinimas turėtų būti atliekamas Krašto apsaugos ministerijos sandė-
liuose to paties ministro įgalioto karininko.

2. Mokesčių inspektoriui sutarčių nesiųsti, tik sužinoti, ar tas ar kitas
rangovas nėra valstybei skolingas. Gavus teigiamą atsakymą, nurodyti, kiek
Krašto apsaugos ministerija jam turi sumokėti, neinformuojant, už ką.

3. Viešųjų darbų fondui sutarčių nesiųsti. Atsiskaityti vieną kartą per
metus pateikus tiekimo viršininko patvirtintą raštą, kuriame nurodyta tik
visa jam priklausanti Krašto apsaugos ministerijos mokėtina suma.

4. Darbo inspektoriaus pareigas karinėse įmonėse pavesti eiti įstaigų
viršininkams, vyriausiojo darbo inspektoriaus – Krašto apsaugos ministe-
rijos ūkio inspektoriui, o vidaus reikalų ministro pareigas darbo inspekci-
jos srityje – tiekimo viršininkui, kaip įstatymo numatyta.

5. Klaipėdos komendantui eiti ir Klaipėdos uosto komendanto parei-
gas, atliekant ir kariuomenės prekių ekspedijavimą (ekspedicijos kontorų
darbą).

6. Gaunamą iš užsienio Krašto apsaugos ministerijai adresuotą turtą
tiekti tiesiogiai uosto komendantui, o ne muitinei, kuris jį tranzito teisėmis
turės perduoti atitinkamoms Krašto apsaugos ministerijos įstaigoms.

7. Karinių įstaigų ir dalių administravimo kontrolės ir revizijų teisę
suteikti tiekimo (karininkams kontrolieriams prie ūkio inspektoriaus).
Valstybės kontrolei siųsti pranešimus, pasirašytus krašto apsaugos minis-

tro ir tiekimo viršininko, kad Krašto apsaugos ministerija tam tikrų metų apyskaitas patikrino, patvirtino ir mano, jog už dėl asignuotas lėšas yra atsiskaičiusi.

8. Esant svarbiam reikalui, Krašto apsaugos ministerijos apyskaitas turi revizuoti tik vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado (Respublikos Prezidento) paskirta ypatingoji komisija. Atitinkamų įstaigų interesams atstovauja krašto apsaugos ministro paskirtas patikimas aukštesnio laipsnio karininkas, palaikantis ar palaikęs glaudžius ryšius su Valstybės kontrole, Finansų ministerija ir kitomis civilinėmis įstaigomis³³.

Sparčiai besikeičianti tarptautinė padėtis, didėjanti įtampa Lietuvos pašonėje paskatino tiek krašto, tiek kariuomenės vadovybę daryti atitinkamas išvadas. Pirmiausia reikėjo pakeisti pasenusius ginklus į naujus. Tai daryti ji buvo priversta ir dėl didėjančio atsargos karių skaičiaus. Nors valstybės sąmata buvo labai ribota, pirmiausia šis klausimas turėjo rūpėti kariuomenei, o ji savo ruožtu stengtis įsigyti ginklų ir kartu tautai rodyti pavyzdį. Buvo prašoma aukoti kiek kas išgali – nors po pusę cento. Atsiliepta į dar 1922 m. lapkričio 20 d. buvusio kariuomenės vado gen. ltn. J. Stanaičio aplinkraštį, kad ateityje numatoma rengti „Patriotinę savaitę“, kurios tikslas – visuose Lietuvos kampeliuose pakelti patriotinę nuotaiką ir kuo plačiausiai organizuoti aukų rinkimą. Tada iš visų kariuomenės dalių ir įstaigų pradėjo plaukti aukos. 1935 m. kovo 28 d. sąskaitoje buvo 24 487,96 Lt. Taupomojoje kasoje pinigai buvo laikomi kariuomenės vado vardu. Toliau aukotojų skaičius ir pinigų sumos sparčiai augo³⁴. Ypač aktyviai visuomenė ėmė aukoti ginklus Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventės dienomis.

Dar 1934 m. gruodžio 10 d. krašto apsaugos ministro gen. ltn. P. Šniukštos slaptu įsakymu Nr. 24 § 1 pėstininkų pulkuose buvo sukurti neetatiniai automatinių pabūklų („Oerlikon“) būriai, o kai kuriose kuopose – skyriai (žr. 5 lentelę³⁵).

³³ Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio 1934 02 27 slaptas asmeninis raportas Nr. 6277 tiekimo viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 121, l. 84–85.

³⁴ Kariuomenės tiekimo valdybos Ūkio skyriaus viršininko plk. ltn. A. Augustauskio 1935 05 29 raportas kariuomenės tiekimų viršininkui Nr. 25478, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 411, l. 2.

³⁵ Lentelė sudaryta remiantis krašto apsaugos ministro gen. ltn. P. Šniukštos 1934 12 10

Pavadinimas	Skaičius	Karinkai	Kareiviai						Važiuojamieji arkliai	Laipsnis	Teisės pagal pareigas	Korpusas	Pastabas
			Viršilos	Vyr. puskarininkiai	Jaun. puskarininkiai	Grandiniai	Eiliniai	Iš viso					
Automat. pabūklų būrys													
Būrio vadas		1	-	-	-	-	-	-	-	ltn.	būrio vado	pėst.	
Būrininkas		-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	
Kampamatininkas		-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	
Tolimatininkas		-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	
Sekėjai		-	-	-	-	1	-	1					
Ryšių pasiuntiniai		-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	
1 skyrius	3												
Skyrininkas		-	-	-	1	-	-	1	-				

1935 m. sausio 17 d. Ginklavimo valdyba parengė tų metų nepaprastąją 16 150 000 Lt sąmatą. Matyti, jog joje daugiausia lėšų skirta naujiems ginklams įsigyti ir turėtiems tvarkyti, ginklų elementų ir amunicijos gamybai ir laikymui organizuoti ir priešlėktuvinei apsaugai kurti³⁶.

Tačiau ši, kaip ir daugelis ankstesnių sąmatų, dėl lėšų trūkumo nebuvo įvykdyta. 1935 m. paprastosioms išlaidoms buvo skirta tik 877 000, nepaprastosioms – 12 500 000, iš viso – 13 377 000 Lt. Vadinas, Ginklavimo valdyba, nors ginkluotųjų pajėgų padėtis ir buvo sunki, tais metais negavo visų numatytų lėšų – 2 773 000 Lt³⁷.

įsakymu kariuomenei Nr. 24 § 1, LCVA, f. 507, ap. 7, b. 293, l. 25.

³⁶ Ginklavimo valdybos 1935 01 17 parengta 1935 m. nepaprastoji sąmata, LCVA, f. 929, ap. 9, b. 135, l. 28.

³⁷ Ginklavimo valdybos viršininko gen. ltn. M. Pečiulionio raštas Nr. 6112 dėl Krašto apsaugos ministerijos 1935 metų išlaidų sąmatos vykdymo, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 423, l. 16.

1935 m. gegužės 1 d. posėdyje Kariuomenės štabo komisija, pirmininkaujama gen. št. plk. J. Černiaus, dalyvaujant jos nariams gen. št. plk. ltn. P. Žiliui, gen. št. plk. ltn. A. Gaušui, plk. ltn. A. Karosui ir referentui gen. št. plk. ltn. B. Gertui, svarstė:

1. kokią šovinių ir sviedinių atsargą pėstininkai ir artilerija turėtų turėti karo metu ir

2. kur ją reikėtų laikyti.

Komisija, išnagrinėjusi pateiktą medžiagą, priėjo išvadą, kad, norint sudaryti dviejų karo mėnesių atsargą, turint tik pusę visos mobilizuotos kariuomenės, t. y. 2 pėstininkų divizijas, kai 1 pėstininkų brigada ir visa kavalerija rengiama kautynėms, reikia turėti:

a) pėstininkams – iš viso 90 000 000 šov.

(pagal to meto normatyvų lenteles 1 šauliui 1 dienai – apie 40 šov.):

1 lengvajam kulkosvaidžiui – apie 1 000 šov.

1 sunkiajam kulkosvaidžiui – apie 2 000 šov.

b) artilerijai:

1 lauko patrankai – 2 000 svied.

1 lengvajai lauko haubicai – 1 200 svied.

1 sunkiajai lauko patrankai – 1 000 svied.

1 sunkiajai lauko haubicai – 600 svied. (40 ugnies vienetų visai kariuomenei, kiekvienos rūšies ir kalibro pabūklams)

1 lengvajai lauko patrankai – 50 svied.

1 lengvajai lauko haubicai – 30 svied.

1 sunkiajai lauko patrankai – 25 svied.

1 sunkiajai lauko haubicai – 15 svied.

Šią šovinių ir sviedinių atsargą reikėjo suskirstyti ir sukrauti:

1. Dalis šovinių ir sviedinių, kuriuos išvykstančios į žygį kariuomenės dalys privalo pasiimti (nešti žmonės, vežti vežimais ir pabūklų pirmagaluose), taikos metu laikomi kariuomenės dalių sandėliuose: šautuvams, lengviesiems ir sunkiesiems kulkosvaidžiams – apie 15 500 000 šov., patrankoms ir haubicoms – apie 4 ugnies vienetus.

2. Likusius šovinius ir sviedinius, apie 74 500 000 šov. šautuvams ir kulkosvaidžiams ir 36 ugnies vienetus visai artilerijai, sukrauti:

iki 6/36 – Tryškių rajone,
iki 8/36 – Kauno rajone,
iki 22/36 – Šiaulių–Panevėžio rajone, bet šis kiekis turėjo būti laikomas ne mažiau kaip dviejuose rajonuose.

Nemakščių amunicijos sandėlius dėl netinkamos būklės (buvo supuvę) ir kaip esančius arti Vokietijos sienos panaikinti.

Amunicijos sandėliams statyti Ginklavimo valdybai nurodyta parinkti rajonus į šiaurę nuo Šiaulių–Radviliškio–Šeduvos–Panevėžio skersinės³⁸.

Šiems komisijos teiginiams pritarė ir kariuomenės vadas plk. S. Raštikis.

1935 m. bandyta iš esmės suvienodinti pėstininkų ginklus. „Českaizbrojovkai“ tarpininkaujant, buvo parduoti visi turėti angliški šautuvai ir šoviniai ir už gautus pinigus įsigyta vokiško kalibro ginklų. Norint pagreitinti pristatymo procesą, dalis jų buvo užsakyta Belgijoje, F. N. dirbtuvėse, kiti – Čekijoje. Belgijoje buvo užsakyta 20 000 naujų pokarinio modelio trumpavamzdžių „Mauser“ šautuvų ir 20 000 000 šovinių, 3 000 9 mm „Brauning“ pistoletų ir 50 vnt. „Brauning“ aviacinių kulkosvaidžių. Jie buvo skirti plk. A. Gustaičio gaminamiems „Anbo“ lėktuvams. Be to, Belgijoje dar buvo nupirkta atnaujintų vokiškų 0,8 kalibro sunkiųjų kulkosvaidžių, Čekijoje, Č. Z. dirbtuvėse, – 10 000 naujo modelio „Mauser“ šautuvų ir 600 vnt. partija ZB. vz. 26 lengvųjų kulkosvaidžių³⁹.

1935 m. sausio pradžioje Valstybės gynimo tarybos posėdyje buvo priimtas nutarimas, kuriuo remiantis Krašto apsaugos ministerijos nepaprastosioms išlaidoms skirti 175 mln. Lt buvo išdėstyti septyneriems metams, skiriant kasmet po 25 mln. Lt. Atsirado galimybė pagreitinti kariuomenės ginklavimą gavus ir užsienio paskolą ginklams pirkti. Buvo pateiktas konkretus pasiūlymas tokią paskolą gauti iš Prancūzijos, bet Lietuvos Finansų ministerija tam griežtai pasipriešino⁴⁰.

Tais pačiais metais buvo parengtas planas reorganizuoti ir perginkluoti Lietuvos kariuomenės artilerijos pulkus. Pagal šį planą artilerijos pulką sudarė 3 artilerijos grupės po 2 lauko baterijas ir 1 haubicų bateriją kiekvienoje. Artilerijos perorganizavimui ir perginklavimui reikėjo daug lėšų, to-

³⁸ Komisijos pirmininko gen. št. plk. J. Černiaus ir narių 1935 05 01 slaptas asmeninis protokolas Nr. 12588, LCVA, f. 929, ap. 9, b. 117, l. 12–13.

³⁹ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 260.

⁴⁰ *Ten pat*, p. 261.

dėl tai galėjo būti atlikta tik per keletą metų. Buvo apsispręsta kariuomenę aprūpinti 15 mm prancūziškais lauko pabūklais. Dalis jų jau buvo įsigyta 1932 m. Trys Ginklavimo valdybos aukšti karininkai apsilankė *Boforso*, *Vickerso* ir *Šneiderio* dirbtuvėse, kad apsispręstų dėl haubicos modelio. Buvo pasirinkta *Šneiderio* haubica, pritaikyta tempti motorizuotosiomis priemonėmis. Pirmoji šių haubicų partija buvo užsakyta 1936 m.⁴¹

1935 m. vasarą Ginklavimo valdyboje būta reikšmingų personalo pokyčių. Nuo liepos 1 d. plk. dr. inž. J. Vėbra, atleistas iš Ginklavimo valdybos artilerijos komiteto pirmininko pareigų, buvo paskirtas Ginklavimo valdybos viršininko padėjėju, plk. S. Birutis – Ginklavimo valdybos gamybos viršininku, plk. ltn. inž. S. Jurgutis – Ginklavimo valdybos Technikos skyriaus viršininku, plk. ltn. dr. P. Lesauskis – Studijų ir technikos skyriaus viršininku. Ginklavimo valdybos Chemijos karo dalies viršininkas plk. ltn. dr. D. Steponaitis buvo atleistas iš šių pareigų, plk. ltn. inž. D. Grabys paskirtas Ginklavimo valdybos Projektų biuro vedėju, plk. ltn. inž. M. Kareiva – Ginklavimo valdybos Chemijos ir užtaisymo skyriaus viršininku, plk. ltn. A. Karosas – Ginklavimo valdybos Tiekimo skyriaus viršininku⁴².

1935 m. rugsėjo 20 d. Kariuomenės štabe, pirmininkaujant štabo viršininkui gen. št. plk. J. Černiui, buvo svarstomos artilerijos, technikos kariuomenės, Priešlėktuvinės rinktinės priemonėmis, tankais, tanketėmis ir šarvuotaisiais automobiliais pėstinijos gabenamų šaudmenų normos. Komisija, išnagrinėjusi pateiktą medžiagą, nustatė šias jų normas:

Artilerijai:

karabinui	– 60 šovinių,
pistoletui	– 16 šovinių,
raketsvaidžiui	– 10 raketų,
lengvajam kulkosvaidžiui	– 2 500 šovinių.

Inžinerijos ir geležinkelių dalims:

šautuvui	– 60 šovinių,
pistoletui	– 16 šovinių,

⁴¹ *Ten pat.*

⁴² Ministro Pirmininko ir l. e. krašto apsaugos ministro p. J. Tūbelio 1935 07 20 įsakymas kariuomenei Nr. 49, LCVA, f. 384, ap. 1, b. 117, l. 61–62.

raketsvaidžiui	– 10 raketų,
lengvajam kulkosvaidžiui	– 3 000 šovinių,
gynybinių granatų kuopai	– 50 vnt.
Tankui, tanketei, šarvuotam automobiliui:	
kulkosvaidžiui	– 10 000 šovinių,
pabūklui	– 1 200 sviedinių,
raketų	– 20 vnt.,
gynybinių granatų	– 15 vnt.
Priešlėktuvinės apsaugos rinktinei:	
šautuvui ir karabinui	– 60 šovinių,
pistoletui	– 16 šovinių,
raketsvaidžiui	– 10 raketų,
kulkosvaidžiui	– 3 000 šovinių,
automatiniam pabūklui	– 1 200 sviedinių,
pabūklui	– 450 sviedinių.

Rugsėjo 23 d. ši slaptą asmeninį protokolą Nr. 13885 patvirtino kariuomenės vadas plk. S. Raštikis⁴³.

Remdamasi slaptu asmeniniu mobilizacijos tvarkaraščiu Nr. 12, Ginklavimo valdyba 1935 m. spalio pradžioje parengė kariuomenės dalims nurodymų mobilizacijos planams sudaryti sąrašą. Jame buvo nurodytas reikmenų tiekimo laikas, vieta ir tvarka, taip pat kurių reikmenų ir kaip dalys turi įsigyti, ginklų neliečiamosios atsargos laikymo vieta ir tvarka, ginklų likučių grąžinimo vieta ir tvarka, šovinių tūtelių, apkabų, mokomųjų šovinių, artilerijos kautynių komplektų ir šautuvų šovinių laikymo vieta ir tvarka ir kt.⁴⁴

1935 m. gruodžio 21 d. į Ginklavimo valdybos dalių ir įstaigų veiklą įsitraukė 19 antrąją kursų laidą baigusią karininkų⁴⁵.

⁴³ Kariuomenės štabo 1935 09 20 slaptas asmeninis protokolą Nr. 13885 dėl kariuomenės dalių nešiojamų ir vežiojamų šaudmenų normų nustatymo, *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 117, l. 23.

⁴⁴ Ginklavimo valdybos mobilizacijos planams rengti 1935 m. spalio mėn. pradžioje duotų nurodymų sąrašas, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 171, l. 159.

⁴⁵ Krašto apsaugos ministro 1935 12 31 įsakymas Nr. 96 § 1, *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 117, l. 146.

Pasikeitė ir Ginklavimo valdybos vadovybė. Respublikos Prezidento 1936 m. sausio 18 d. aktu Nr. 83 Ginklavimo valdybos viršininkas gen. lttn. M. Pečiulionis paties prašymu buvo išleistas iš karo tarnybos į generolų korpuso atsargą. Kaip Vyčio Kryžiaus ordino kavaličius ir atsargos karininkas, jis turėjo teisę pagal nustatytas taisykles dėvėti kario uniformą. Einantis Ginklavimo valdybos Studijų ir technikos skyriaus viršininko pareigas plk. lttn. dr. P. Lesauskis buvo atleistas iš šių pareigų ir paskirtas ginklavimo viršininku. Faktiškai šias pareigas jis pradėjo eiti 1936 m. vasario 1 d.⁴⁶

1936 m. vasario 25 d. buvo patvirtinta slapta tų metų nepaprastoji sąmata, kurią sudarė 12 500 000 Lt. Daugiausia lėšų buvo numatyta skirti ginklų dalių ir amunicijos gamybai ir laikymui – 6 150 170 Lt, atsiskaitymui pagal 1935 m. sudarytas sutartis – 4 034 980 Lt⁴⁷.

Krašto apsaugos ministras plk. S. Dirmantas 1936 m. sausio 13 d. pranešė Ministrui Pirmininkui ir finansų ministrui, kad Krašto apsaugos ministerijai 1936 m. valstybės biudžete reikės skirti: paprastosioms išlaidoms – 50 000 000, nepaprastosioms – 25 000 000, iš viso – 75 000 000 Lt⁴⁸.

Dėl pasikeitusių finansinių galimybių ir sparčiai didėjančios naujo karo Europoje grėsmės Lietuvos kariuomenės vadovybė 1936 m. kovo 26 d. parengė slaptą asmeninį 1935–1941 m. ginklavimo planą (žr. 6 lentelę⁴⁹).

⁴⁶ Ginklavimo viršininko 1936 02 01 įsakymas Nr. 10 § 1, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 271, l. 25.

⁴⁷ Ginklavimo valdybos 1936 metų slapta nepaprastoji sąmata, patvirtinta 1936 01 25, *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 197, l. 118–119.

⁴⁸ KAM plk. S. Dirmanto 1936 01 13 slaptas raštas Nr. 38 Ministrui Pirmininkui ir finansų ministrui, *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 423, l. 67.

⁴⁹ Lentelė sudaryta remiantis Krašto apsaugos ministerijos 1936 03 26 ginklavimo planu, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 280, l. 9–10.

1935–1941 m. ginklavimo planas

Eil. nr.	Ginklų pavadinimai	Perkamų kiekis (vnt.)	Kaina (Lt)	Turėjo būti	Suma (Lt)
1.	Sunkiosios lauko haubicos	12	3 000 000 (250 000)	12	3 000 000
2.	Pistoletai	5 000	500 000	7 000	700 000
3.	Kardai	2 000	100 000	3 000	150 000
4.	Optiniai šautuvų taikikliai	800	240 000 (300)	1 800	540 000
5.	Tolimačiai 80–100 cm	140	640 000	267	1 335 000
6.	Teodolitai	20	70 000 (3 500)	21	73 500
7.	Aukšt. sprog. įšaud. aparatai	10	100 000 (10 000)	21	210 000
8.	Žiūronai su tinkleliu	1 000	190 000	5 040	957 600
9.	Dvišakiai žiūronai	90	207 000 (2 300)	350	805 000
10.	Busolės (kulkosvaidžiams)	92	46 000	92	46 000
11.	Busolės (artilėrijai)	150	120 000	165	132 000
12.	Kulkosvaidžių kampamačiai	400	320 000	609	478 200
13.	Artilėrijos kampamačiai	58	104 400 (1 800)	58	104 400
14.	Optiniai kulkosvaidžių taikikliai	300	90 000	418	125 400
15.	Pagrind. atsarg. kulkosvaidžių dalys	–	500 000	–	500 000
16.	75 mm pabūklai	66	3 960 000 (60 000)	66	3 960 000
17.	Pėstijos pabūklai	100	1 519 845	100	1 519 845
18.	Kranto pabūklai	2	1 000 000	2	1 000 000
19.	Prožektoriai 150 cm	24	2 160 000	24	2 160 000
20.	Klausymosi stotys	12	960 000	12	960 000
21.	Priešlėktuviniai pabūklai	9	1 800 000	9	1 800 000
22.	Traktoriai	42+41	1 675 000	42+138	3 120 000
23.	Tolimačiai 4 m bazės	6	300 000	6	300 000
24.	Sunkiosios lauko patrankos	12	2 700 000	12	2 700 000
25.	Lauko haubicos 105 mm	70	10 253 000	70	10 253 000
26.	Aviaciniai kulkosvaidžiai	260	780 000	260	780 000
27.	Sunkieji kulkosvaidžiai	100	157 600	100	157 600
28.	Lengvieji kulkosvaidžiai	600	1 214 028	600	1 214 028

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

29.	Smulkūs neišvardinti reikmenys	–	1 500 000	–	1 500 000
30.	Priešlėkt. pabūklų šoviniai 75 mm	9 000	1 800 000	9 000	1 800 000
31.	Sunk. lauko haubicų 155 mm šoviniai	6 000	1 800 000	6 000	1 800 000
32.	Pėstininkų ginklų šoviniai	61 mln.	12 200 000 (0,2)	71 mln.	14 200 000
33.	Šoviniai 20 mm	370 000	7 400 000	463 600	9 272 000
34.	Rankinės granatos	120+50 tūkst.	1 700 000	200+70 tūkst.	2 700 000
35.	Raketos	–	500 000	–	750 000
36.	Pėst. artilerijos šoviniai 81 mm	60 000	2 100 000	60 000	2 100 000
37.	Šoviniai 75 mm	80 800	7 272 000	100 000	9 000 000
38.	Haubicų šoviniai 105 mm	36 600	5 490 000	43 000	6 450 000
39.	Sunk. lauko patrankų sviediniai	–	1 500 000	–	2 450 000
40.	Kranto pabūklų sviediniai	–	800 000	–	1 200 000
41.	Aviacinės bombos	180 tonų	1 800 000	324 tonos	2 592 000
42.	Šautuvai	40 000	5 080 000 (127)	40 000	5 080 000
43.	Šalmai	–	500 000	–	793 000
44.	Dujokaukės (cheminės apsaugos)	–	4 000 000	–	4 000 000
45.	Pėstijos šovinių apkabos	5 mln.	200 000	10 mln.	400 000
46.	20 mm pirmagaliai su priekaba	100	100 000	100	100 000
47.	Pabūklų pirmagaliai	150	1 500 000	150	1 500 000
48.	81 mm pabūklų vežimai	100	60 000	100	60 000
49.	08 kulkosvaidžių vežimėliai	1 200	732 000	1 200	732 000
50.	08 kulkosv. vežimėliai (kavalerijai)	70	84 000	70	84 000
51.	Šautuvų vamzdžių keitimui	40 000	2 800 000	40 000	2 800 000
52.	Kulkosvaidžių transforma- vimui	673	471 000	673	471 000
53.	Ginkluotės sandėlių statybai	–	2 000 000	–	2 000 000
54.	Amunicijos ir haubicų dirbtuvėms	–	7 000 000	–	5 000 000
55.	Šautuvinės granatos	100 000	1 000 000	360 000	3 600 000
56.	Sprogstamoji medžiaga	–	404 027	–	404 027
			106 500 000		122 369 700

Kaip matyti, šiame kelerių metų ginklavimo plane, siekiant apginti šalį galimo pavojaus atveju, buvo numatyta iš esmės atnaujinti įvairių rūšių kariuomenės ginkluotę papildant moderniais to meto ginklais.

Krašto apsaugos ministras plk. S. Dirmantas 1936 m. gegužės 19 d. slaptame rašte Ministrui Pirmininkui prašė dar 1936 m. leisti ministerijai 1937 m. nepaprastųjų išlaidų sąmatų sąskaita sudaryti sutartis su užsienio firmomis panaudojant iki 50 proc. skiriamų šioms išlaidoms kreditų. Tiek 1935, tiek 1936 m. numatytų kreditų sąskaita jau buvo sudaryta nemažai sutarčių. Tačiau norint Lietuvos kariuomenės aprūpinimą vykdyti dar platesniu mastu, reikėjo sudaryti sutartis su užsienio firmomis planuojant naudoti jau 1938–1940 m. nepaprastųjų išlaidų sąmatos lėšas. Pagal tokias sutartis kariuomenei reikalingas aprūpinimo priemonės buvo galima gauti anksčiau, o įmokas už gautą turtą išdėstyti 1938–1940 m.

Tuo remdamasis plk. S. Dirmantas paprašė Ministrą Pirmininką Vyriausybės posėdyje apsvaistyti padėtį ir pasiekti, kad Krašto apsaugos ministerijai jau 1936 m. būtų leista su užsienio firmomis sudaryti sutartis 1938–1940 m. nepaprastųjų išlaidų sąmatos sąskaita, skiriant iki 50 proc. šioms išlaidoms kiekvieniems metams numatytos sumos, o 1937 m. sąmatos sąskaita – iki 75 proc.⁵⁰

Lėšų skyrimo ginklams įsigyti klausimas 1936 m. birželio 5 d. buvo svarstytas ir Karo tarybos posėdyje. Jame buvo nuspręsta, kad:

- 1936 m. naujų kreditų paprastajai sąmatai papildyti prašyti nereikia, nes galima išsiversti su jau skirtais 50 000 000 Lt;

- nepaprastosios sąmatos kreditus reikia stengtis greičiau įsisavinti ir nenukelti į metų pabaigą;

- rūpintis, kad numatyti kreditai iš Finansų ministerijos būtų gauti laiku ir be jokių trukdžių;

- imtis priemonių, kad iš 1937 m. sąmatos lėšų dar 1936 m. būtų skirta 2 170 000 Lt ir panaudota amunicijos medžiagoms ir šautuvams pirkti⁵¹.

Be to, Tiekimo valdybos vadovybė pastebėjo, kad 1936 m. išlaidų, ypač nepaprastųjų, sąmatos įgyvendinamos labai vangiai. Iki 1936 m. birželio 1 d. buvo išleista tik apie 13 proc. nepaprastųjų išlaidų sąmatos lėšų, o kai

⁵⁰ KAM plk. S. Dirmanto 1936 05 19 slaptas raštas Nr. 435 Ministrui Pirmininkui, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 423, l. 85.

⁵¹ Ištrauka iš Karo tarybos 1936 06 05 protokolo Nr. 28, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 423, l. 88.

kurių kreditų valdytojai iki to laiko panaudojo vos 3 proc. skirtų lėšų. Dirbant tokiu tempu, kaip 1935 m., nepaprastųjų išlaidų sąmatos lėšos nebus įsisavintos, o kariuomenės aprūpinimas gali sutrikti.

Siekdamas to išvengti, Tiekimo valdybos viršininkas gen. ltn. J. Sutkus pareikalavo, kad kreditų valdytojai dėtų visas pastangas ir minėtiems metams visas skirtas tiek paprastųjų, tiek nepaprastųjų išlaidų sąmatų lėšas iki jų pabaigos panaudotų⁵².

Tokiomis aplinkybėmis 1936 m. birželio 11 d. įvyko Valstybės gynimo tarybos posėdis. Jame dalyvavo Respublikos Prezidentas A. Smetona, Ministras Pirmininkas ir finansų ministras J. Tūbelis, krašto apsaugos ministras plk. S. Dirmantas, vidaus reikalų ministras gen. ltn. J. Čaplikas, kariuomenės vadas plk. S. Raštikis, tiekimo viršininkas gen. ltn. J. Sutkus ir Kariuomenės štabo viršininkas plk. J. Černius.

Apsikeitus nuomonėmis buvo nutarta leisti:

1. kariuomenei apginkluoti ir aprūpinti nustatytą laiką sutrumpinti, o finansų ir užsienio reikalų ministrams tam ieškoti užsienyje kreditų arba paskolų;

2. kaip ir 1935 m., Krašto apsaugos ministerijai išleisti iki 3 000 000 Lt avanso 1937 m. nepaprastosios sąmatos lėšų;

3. Krašto apsaugos ministerijai sudaryti sutartis rezervavus joms apmokėti 1937–1940 m. nepaprastosios sąmatos lėšų;

4. Krašto apsaugos ministerijai iš Ginklų fondo lėšų pirkti 10 000 šautuvų;

5. finansų ministrui pavesti parūpinti lėšų kariuomenės mobilizacijai vykdyti;

6. imtis konkrečių veiksmų reikalingiems sunkvežimiams, ypač naudojantiems vietinius degalus, įsigyti ir jų skaičiui padidinti;

7. Finansų ministerijai ir Valstybės kontrolei pirmiausia tvirtinti visus Krašto apsaugos ministerijos užsakymus ir pirkimus užsienyje.

Šio posėdžio protokolą 1936 m. birželio 18 d. patvirtino Respublikos Prezidentas A. Smetona⁵³.

1936 m. spalio 13 d. Vyriausybė leido krašto apsaugos ministrui patvirtinti su firma „Inž. A. Kliagine“ sudarytas senų karo pabūklų parda-

⁵² Tiekimo valdybos viršininko gen. ltn. J. Sutkaus 1936 06 10 slaptas raštas Nr. 498 kreditų valdytojams, *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 423, l. 87.

⁵³ Valstybės gynimo tarybos posėdžio 1936 06 11 slaptas asmeniškasis protokolas, *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 423, l. 94.

vimo už 8 010 000 Lt ir naujų pabūklų pirkimo už 2 380 000 Lt sutartis. Be to, ministerijai buvo suteikta teisė už gautus, pardavus senus šautuvus, pinigus įsigyti naujų karo pabūklų⁵⁴.

Tuo metu valstybės vadovybės dėmesys krašto saugumo problemoms pastebimai padidėjo. Tai buvo ypač akivaizdu ginklavimo srityje. 1936 m. spalio 19 d. įvykusiame Valstybės gynimo tarybos posėdyje buvo nutarta skirti Krašto apsaugos ministerijai 1937 m. paprastosioms išlaidoms 56 000 000, nepaprastosioms – 25 000 000, iš viso – 81 000 000 Lt. Sąmatos paskirstymo paragrafais ir straipsniais teisė buvo palikta Krašto apsaugos ministerijai. Buvo pritarta pastarosios priemonėms siekiant suvienodinti ginklų sistemas ir leista gautų už parduotus senus ginklus ir amuniciją pinigų neįtraukti į valstybės lėšas, o panaudoti kitiems, labiau reikalingiems, ginklams ir amunicijai įsigyti.

Ši slaptą Valstybės gynimo tarybos posėdžio protokolą 1936 m. spalio 22 d. patvirtino Prezidentas A. Smetona⁵⁵.

Ginklavimo valdyba, vykdydama minėtą Valstybės gynimo tarybos nutarimą, tais pačiais metais parengė slaptą dalies gautų ypatingųjų sumų dalies išlaidų vykdymo planą (žr. 7 lentelę⁵⁶).

7 lentelė

1936 m. spalio 22 d. gautų ypatingųjų sumų dalies išlaidų vykdymo planas

Eil. nr.	Ginklų pavadinimai ir skaičius	Suma (Lt)
1.	25 000 šautuvų	2 825 000
2.	36 pabūklai 75 cm; 36 000 šovinių	3 800 000
3.	40 000 kevalų 75 mm sviediniams	1 100 000
4.	60 000 šovinių 20 mm pabūklams	950 000
5.	80 000 degtuvų artilerijai	800 000
6.	20 000 šovinių 20 mm „Brandt“	490 000
7.	30 000 degtuvų 81 mm šoviniams	247 740
8.	600 lengvųjų kulkosvaidžių	1 200 000
	Iš viso	11 412 740

⁵⁴ Ministrų kabineto reikalų vedėjo V. Mašalaičio 1936 10 17 slaptas raštas Krašto apsaugos ministerijai Nr. 180, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 323, l. 130.

⁵⁵ Valstybės gynimo tarybos 1936 10 19 slapto asmeninio nutarimo ištrauka, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 423, l. 131.

⁵⁶ Lentelė sudaryta remiantis Ginklavimo valdybos slaptu asmeniniu 1936 m. gautų ypatingųjų sumų išlaidų vykdymo planu, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 360, l. 52.

Pažymėtina, kad ne visi 1936 m. skirti kreditai buvo panaudoti. Tai įvyko dėl keleto priežasčių.

Faktiškai ginklavimo užsakymų vykdymas užsitęsėdavo iki 6–12 mėn., o kartais net kelerius metus, todėl buvo neįmanoma jų išlaidų apmokėti tais pačiais metais. Iki tol reikalauta užsakymus vykdyti tik paskelbus sąmatą. Paprastai tai užtrukdavo, todėl užsakymai, o kartu ir jų apmokėjimas taip pat vėluodavo. Leidimas gauti avansą buvo duotas tik 1936 m. pabaigoje, todėl ginklų užsakymas tais metais nebuvo tinkamai atliktas.

Viena iš svarbesnių priežasčių, dėl kurios sunkiai buvo įgyvendinami ginklų užsakymai, buvo techniškai parengto personalo stoka. Kiekvienu ginkluotės ir kito turto įsigijimo atveju reikėjo išsamių perkamos technikos studijų, o tam kaip tik ir trūko tinkamų specialistų⁵⁷.

Ginklavimo valdyba 1937 m. sausio mėn. pradžioje parengė naujus patikslintus tų metų nepaprastųjų išlaidų sąmatos (16 528 000 Lt)⁵⁸, Ginklų fondo išlaidų sąmatos (1 120 000 Lt)⁵⁹ ir avanso iš 1938 m. nepaprastosios išlaidų sąmatos (6 336 000 Lt)⁶⁰ vykdymo planus.

Kariuomenės štabo viršininkas gen. št. plk. J. Černius 1937 m. balandžio 17 d. tiekimo viršininkui pareiškė, jog prieštankinių pabūklų pirkimo klausimas yra toks svarbus ir skubus, kad reikia imtis visų priemonių, kad tų pabūklų būtų artimiausiu laiku įsigyta.

Pirmiausia reikėjo nupirkti 226 prieštankinius 20 mm tipo SSG 36 („Oerlikon“) ar panašius pabūklus: kiekvienam pėstininkų batalionui – po 4, eskadronui – po 2, taip pat 76 prieštankinius 47 mm pabūklus – kiekvienam pėstininkų ir kavalerijos pulkui po 461.

XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje sparčiai blogėjant Lenkijos ir Lietuvos santykiams, kariuomenės vadas įsakė netikėto pavojaus atveju nuo

⁵⁷ Ginklavimo valdybos viršininko plk. lt. dr. P. Lesauskio 1937 02 06 raportas Nr. 20 920 kariuomenės tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 3, ap. 6, b. 317, l. 1.

⁵⁸ Ginklavimo valdybos 1937 m. slaptas asmeninis nepaprastosios išlaidų sąmatos vykdymo planas, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 360, l. 39.

⁵⁹ Ginklavimo valdybos viršininko plk. lt. dr. P. Lesauskio 1937 m. slaptas asmeninis gaunamų iš Ginklų fondo pinigų išlaidų vykdymo planas, *ten pat*, l. 40.

⁶⁰ Ginklavimo valdybos viršininko plk. lt. dr. P. Lesauskio 1937 m. sausio mėn. prašyto gauti avanso iš 1938 m. nepaprastosios išlaidų sąmatos vykdymo planas, *ten pat*, l. 41–42.

⁶¹ Kariuomenės štabo viršininko gen. št. plk. J. Černiaus 1937 04 17 slaptas asmeninis raštas Nr. 35985 kariuomenės tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 197, l. 23.

1937 m. gegužės 13 d. iki tų pačių metų rugpjūčio 19 d. Gaižiūnų geležinkelio stotyje vagonuose laikyti:

– šautuvų ir lengvųjų kulkosvaidžių šovinių	– 340 000 vnt.
– sunkiųjų kulkosvaidžių šovinių	– 120 000 vnt.
– lengvųjų lauko patrankų sviedinių	– 1 300 vnt.
– automatinių pabūklų sviedinių	– 5 000 vnt.
– minosvaidžių sviedinių	– 900 vnt.
– puolamųjų granatų (su koteliais)	– 2 000 vnt.

Už šaudmenis turėjo būti atsakinga poligono vadovybė, kuri privalėjo rūpintis ir jų apsauga. Iš kariuomenės štabo IV skyriaus nurodyta išreikalingus reikalingus riedmenis.

Antrajam poligono laikotarpiui pasibaigus, šaudmenys turėjo būti grąžinti į sandėlius⁶².

1937 m. lapkričio 10 d. komisija (Kariuomenės štabo viršininkas gen. št. plk. J. Černius (pirmininkas), pėstininkų inspektorius brg. gen. V. Vitkauskas, artilerijos inspektorius gen. št. plk. P. Žilys, Ginklavimo valdybos viršininkas plk. ltn. dr. P. Lesauskis, Kariuomenės štabo II skyriaus viršininkas gen. št. plk. K. Dulksnys ir I skyriaus viršininkas gen. št. plk. ltn. L. Rupšys, l. e. Kariuomenės štabo IV skyriaus viršininko pareigas gen. št. plk. ltn. A. Sperauskas) svarstė lauko ir sunkiųjų artilerijos, prieštankinių, priešlėktuvinių pabūklų ir jiems skirtų sviedinių įsigijimo ir su jų pirkimu susijusį septynerių metų ginklavimo plano pakeitimo klausimą. Buvo numatyti du ginklų pirkimo variantai:

⁶² Kariuomenės štabo viršininko gen. št. plk. J. Černiaus 1937 05 07 slaptas asmeninis raštas Nr. 22765 Ginklavimo valdybos viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 945, l. 3.

I ginklų pirkimo variantas – paskola negauta

Eil. nr.	Objektas	Skaičius (vnt.)	Kaina (Lt)	Pastabos
1.	Haubicos 105 mm	50	5 000 000	I pirkimo variantas turėjo papildyti plk. S. Raštikio numatytą 7-erių metų planą. Šis papildymas buvo reikalingas naujiems reikalavimams įgyvendinti (dėl prieštankinių pabūklų). Kariuomenės vadas gen. št. plk. S. Raštikis jį patvirtino ir nurodė juo vadovautis. Jis turėjo būti vykdomas pirmiausia – gavus paskolą ar ne
2.	Jų sviediniai (gaminant vietoje)	50 000	5 000 000	
3.	Priešlėktuviniai pabūklai 75 mm	10	2 000 000	
4.	Jų sviediniai (gaminant vietoje)	5 000	1 000 000	
5.	Prieštankiniai pabūklai 47 mm	80	4 800 000	
6.	Jų sviediniai (perkant užsienyje)	8 000	1 600 000	
7.	Jų sviediniai (vietos gamybos)	40 000	6 000 000	
8.	Prieštankiniai pabūklai 20 mm	230	6 900 000	
9.	Jų sviediniai	460 000	6 900 000	
			Iš viso 39 200 000	

II ginklų pirkimo variantas – paskola gauta⁶³

Eil. nr.	Objektas	Skaičius (vnt.)	Kaina (Lt)	Pastabos
10.	Haubicos 155 mm	48	5 700 000	I varianto papildomi pirkimai. Tikimasi gauti pirkti tiesiog iš sandėlių, bet už grynuosius.
11.	Jų sviediniai (perkant užsienyje)	15 000	4 500 000	
12.	Patrankos 105 mm	24	4 000 000	II variantas galėjo būti įgyvendinamas su sąlyga, kad nesumažintų nurodytų 7-erių metų plano lėšų, t. y. jei jam būtų numatyti papildomi kreditai.
13.	Jų sviediniai (gaminant vietoje)	24 000	3 600 000	
14.	Krantinių pabūklai 155 mm	4	2 500 000	
15.	Šarvamušiai jiems skirti sviediniai (perkant užsienyje)	800	1 600 000	
16.	Sprogtamieji jiems skirti sviediniai (gaminant vietoje)	1 200	480 000	
Prisideda			22 380 000	Plk. S. Raštikis pritarė, kad nurodyti ginklai reikalingi ¹³⁶
Iš viso pagal II variantą			61 580 000	

1935–1937 m. Ginklavimo valdyba ginkluotės pirkimo geografiją užsienio šalyse gerokai išplėtė. Ji buvo perkama Vokietijoje, Prancūzijoje,

⁶³ 1937 11 10 komisijos protokolas Nr. 38317, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 280, l. 23.

Belgijoje, Švedijoje, Suomijoje, Čekoslovakijoje, Anglijoje, Šveicarijoje, Sovietų Sąjungoje, Austrijoje, Danijoje, JAV, Italijoje, Latvijoje ir Estijoje. Daugiausia pirka:

1. Prancūzijoje – už 19 856 200 Lt (pabūklų, amunicijos ir kt.)
2. Belgijoje – už 15 986 500 Lt (šautuvų ir kt.)
3. Vokietijoje – už 5 461 000 Lt (įvairių ginklų)
4. Suomijoje – už 3 503 500 Lt (pabūklų, amunicijos ir kt.)
5. Čekoslovakijoje – už 3 339 400 Lt (lengvųjų kulkosvaidžių ir kt.)

Pirka ginklų už:

1935 m.	– 19 710 000 Lt
1936 m.	– 16 233 000 Lt
1937 m.	– 18 648 600 Lt
Iš viso	– 54 591 600 Lt¹³⁷

III. 1. GINKLŲ DIRBTUVĖS KAUNE

Pirmojo pasaulinio karo metu Kaune, Tilmanso dirbtuvių patalpose, vokiečiai įrengė kariuomenės ginklų remonto dirbtuves. Jiems traukiantis iš Kauno šias dirbtuves perėmė Krašto apsaugos ministerija ir įsteigė Centrinės kariuomenės dirbtuves. Jų viršininku iš pradžių buvo paskirtas inž. J. Leščiuikaitis, vėliau – inž. N. Dobkevičius⁶⁵. Krašto apsaugos ministru paskyrus plk. M. Velykį, susikūrė vadinamosios armijos dirbtuvės. Jos buvo vandens kelių rajone. Pirmieji dirbtuvių inžinieriai buvo likusios po Pirmojo pasaulinio karo ir vokiečių okupacijos staklės. Armijos dirbtuvėse buvo pradėti taisyti ginklai – iš pradžių labai nedidelis jų kiekis. Tais pačiais 1919 m. armijos dirbtuvės buvo perkeltos į erdvesnes patalpas – Rekošo fabriko pastatus. Tuo metu padaugėjo dirbtuvių ir staklių. Šiose

⁶⁴ Ginklavimo valdybos 1935–1937 metų pateiktų užsienio šalims užsakymų žinios, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 280, l. 109–112.

⁶⁵ Plk. inž. S. Birutis, *Lietuvos kariuomenės ginklavimasis*, p. 308.

dirbtuvėse buvo valomi ir taisomi šautuvai ir kulkosvaidžiai, remontuojami gurguolės vežimai.

1919 m. pabaigoje–1920 m. pradžioje armijos dirbtuvės iš Rekošo fabriko buvo perkeltos į nacionalizuotus tam tikslui Tilmanso fabriko pastatus. 1920 m. pradžioje, turint omenyje dirbtuvėse atliekamo darbo brangumą ir netobulumą, tarpininkaujant tuomečiam Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui plk. ltn. A. Jansonui, iš likviduoto 2-ojo atsargos bataliono 55 žmonės su karo valdininku O. Kukulskiu priešakyje buvo komanduoti į Centrinę artilerijos sandėlių ginklų remonto darbų dirbti. Tai faktiškai ir buvo Artilerijos dirbtuvių veiklos pradžia⁶⁶.

Šių miniatiūrinių Artilerijos dirbtuvių prie Centrinio artilerijos sandėlio pagrindinė veikla ir buvo šautuvų, kulkosvaidžių ir kardų taisymas. Tuo metu buvo patvirtinti pirmieji Artilerijos dirbtuvių 11 etatų. Be to, 36 žmonės (kareiviai) buvo atsiųsti į dirbtuves iš kariuomenės dalių. Ginklų remontas iš pradžių buvo atliekamas primityviai, stokojant atitinkamų priemonių ir mašinų. Buvo įrengta tik kalvė ir iš likviduoto 2-ojo bataliono paimti šaltkalvių prietaisai. Dirbtuvių reikmenims įsigyti skirta 17 000 auksinų. Didesnis remontas buvo atliekamas Centrinėse kariuomenės dirbtuvėse⁶⁷.

1920 m. komisija, kurią sudarė karo vald. O. Kukulskis ir kpt. T. Vittė, nupirko Vokietijoje Artilerijos dirbtuvėms 4 tekinimo stakles ir remontui atlikti specialius prietaisus⁶⁸.

1921 m. liepos 23 d. Ginklų ir patrankų taisymo dirbtuvių viršininku buvo paskirtas grįžęs iš Rusijos gen. ltn. V. Stoma⁶⁹. Plečiantis dirbtuvių darbams, buvo patvirtinti atitinkami etatai. Patrankos tuo metu buvo remontuojamos prie atskirosios artilerijos brigados Panemunėje. Tik angliškos 18 svarų ir 32,7 cm patrankos, pristatytos atskiromis dalimis dėžėse, buvo remontuojamos Centrinėse kariuomenės dirbtuvėse Panemunėje.

Vykdamas tuomečio artilerijos viršininko gen. A. Martusevičiaus įsakymą, 1921 m. buvo apžiūrėti A. Fredoje buvusių Karo butų skyriaus

⁶⁶ Inžinieriaus technologo (pavardė neįskaitoma) 1925 04 15 pareiškimas artilerijos viršininkui Nr. 1336, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 80, l. 167.

⁶⁷ *Ten pat.*

⁶⁸ *Ten pat.*

⁶⁹ KAM 1921 08 04 įsakymas Nr. 181 § 1, LCVA, f. 384, ap. 1, b. 37, l. 241.

dirbtuvių pastatai. Nors be langų ir grindų, juos nutarta suremontuoti ir pritaikyti Artilerijos (ginklų ir patrankų) dirbtuvėms. Pirmiausia buvo suremontuotas maniežas ir jame įkurtas Ginklų (šautuvų, kulkosvaidžių ir revolverių) skyrius. Kadangi pastatų remontas ir jų pritaikymas Artilerijos dirbtuvių reikmėms užsitęsė, tekdavo smulkų remontą atlikti viename sandėlyje, o didesnę – šaltuose, nesutvarkytuose sandėliuose. Patrankų skyriui skirtos staklės 1922 m. buvo įsigytos Vokietijoje ir gegužės mėn. pristatytos į Kauną, o Ginklų skyriui – nupirktos dar 1920 m. ir pristatytos 1921 m. rugsėjo mėn. Pastarosios buvo įsigytos iš likviduotų dirbtuvių Vokietijoje, reikalaujant Antantės kontrolės komisijai. Už jas buvo sumokėta 225 000 auksinų. Jos buvo pritaikytos naudoti 1922 m. pradžioje. Aptariamam laikotarpiu dirbtuvėse dirbo 60 darbininkų.

1922 m. dėl netinkamo vadovavimo gen. V. Stomą atleidus iš pareigų, gegužės 8 d. dirbtuvių viršininku buvo paskirtas plk. lt. T. Reingardas⁷⁰. Svarbiausia priežastis, privertusi Artilerijos valdybą susirūpinti Artilerijos (ginklų ir patrankų) dirbtuvių organizavimu, buvo Centrinų kariuomenės dirbtuvių atliekamo remonto brangumas ir netobulumas. Šiose dirbtuvėse buvo sugadinti keli šimtai taisomų šautuvų.

1922–1923 m. Ginklų ir patrankų dirbtuvių darbo apimtis, perėjus prie akordinio darbo, ir našumas gerokai padidėjo. Pradėjo normaliai veikti ir Patrankų skyrius.

1923 m. pabaigoje kariuomenės vadovybė svarstė klausimą dėl Artilerijos (ginklų ir patrankų) ir Centrinų kariuomenės dirbtuvių sujungimo. Manyta, jog sujungimas iš esmės pakeis ir darbo rezultatus. Tačiau tam kurį laiką priešinosi Artilerijos skyriaus viršininkas, teigdamas, jog sujungimas neigiamai atsilies Artilerijos dirbtuvių darbo našumui ir remonto kainoms.

Tačiau krašto apsaugos ministras inž. B. Sližys įsakė dirbtuves sujungti ir perkelti į Tilmanso fabriko patalpas, kurias buvo užėmusios Centrinės kariuomenės dirbtuvės. Šis perkėlimas užsitęsė keletą mėnesių. Nuo tada jos veikė kaip Centrinės kariuomenės dirbtuvės. Dirbtuvėms įrengti 1925 m. buvo skirta 93 000, medžiagoms pirkti – 409 775, darbininkų algoms – 900 000 Lt⁷¹.

⁷⁰ Kariuomenės dalių ir įstaigų kronika, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 534, l. 206.

⁷¹ LCVA, f. 3, ap. 1, b. 80, l. 23.

1929 m. Kariuomenės štabo I skyriuje kilo sumanymas minėtų dirbtuvių veiklą iš esmės pertvarkyti. Tų pačių metų spalio 25 d. skyriaus viršininkas gen. št. plk. V. Griganavičius pasiūlė Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui plk. ltn. M. Pečiulioniui pateikti konkrečius motyvuotus pasiūlymus dėl jų ir ypač dėl Ginklų remonto skyriaus reorganizavimo ir tolesnio funkcionavimo⁷².

Plk. ltn. M. Pečiulionis 1929 m. lapkričio 14 d. slaptame raporte tiekimo viršininkui pristatė savo sumanymus, dirbtuvių etatų projektą ir savo principines išvalgas Centrinų kariuomenės dirbtuvių reorganizacijos klausimu⁷³.

Jo siūlymu, dirbtuvių viršininkas turėjo būti inžinierius, generolas leitenantas brigados vado teisėmis. Dirbtuves būtų sudarę raštinė, buhalterija, technikos dalis, sandėlis, lentpjūvė, energijos stotis, mechanikos, patrankų, automobilių, kalvių, ginklų, medžio apdirbimo, šovinių perdirbimo ir sviedinių perdirbimo skyriai. Iš viso pagal etatus jose turėjo dirbti 11 karininkų ir 154 civiliai⁷⁴.

Centrinų kariuomenės dirbtuvių struktūrai peržiūrėti 1930 m. sausio 13 d., pirmininkaujant tiekimo viršininkui plk. J. Sutkui, susirinkusi aukštų karininkų komisija, išnagrinėjusi Centrinų kariuomenės dirbtuvių darbą praeityje ir jų ateities uždavinius, padarė šias išvadas:

1. Centrinų kariuomenės dirbtuvių ginklų ir patrankų skyriai atliko tokį darbą, kurio nė viena kita Lietuvos įmonė negalėtų atlikti.

2. Dirbtuvėse reikia įkurti šovinių perdirbimo skyrių, kuris galėtų patenkinti Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko reikalavimus.

3. Kariuomenės dirbtuvių mechanikos, medžio apdirbimo skyriai ir lentpjūvė atliko darbus, kuriuos galėjo atlikti ir privačios Lietuvos įmonės.

4. Iki tol kariuomenės dirbtuvės vadovavosi veiklos sąmata, kaip ir privačios Lietuvos įmonės. Daugiausia jos vykdavo Intendantūros, Karo technikos tiekimo skyriaus, Karo butų skyriaus ir Artilerijos tiekimo skyriaus

⁷² Kariuomenės štabo I skyriaus viršininko gen. št. plk. V. Griganavičiaus 1929 10 25 slaptas raštas Nr. 4623 Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 17, l. 7.

⁷³ Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko plk. ltn. M. Pečiulionio 1929 11 14 slaptas raportas Nr. 348 tiekimo viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 17, l. 8–13.

⁷⁴ Centrinų kariuomenės dirbtuvių 1929 11 14 etatų projektas Nr. 348, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 17, l. 12–13.

užsakymus. Išskyrus Artilerijos tiekimo skyriaus užduotis, visi kiti darbai galėjo būti ne blogiau ir ne brangiau atlikti privačiose dirbtuvėse. Komisija, turėdama galvoje, kad dirbtuvėse būtina reikėtų įsteigti naują šovinių perdirbimo skyrių ir kad tokio darbo negalės atlikti nė viena Lietuvos privati įmonė, priėjo prie išvados, kad dirbtuvės turi būti pertvarkytos, palikus jose tik tai, kas kariuomenei būtina. Po pertvarkos dirbtuvių struktūra turėjo tapti tokia pat kaip ir kitų Krašto apsaugos ministerijos etatinių įstaigų, o ji pati – pavaldi Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui, kaip svarbiausiam ginklų, patrankų, mechanikos ir šovinių perdirbimo skyrių, t. y. tų skyrių, kurių darbo negalėjo atlikti nė viena kita Lietuvos įmonė, produkcijos užsakovui. Visos kitos tiekimo įstaigos turėjo naudotis privačiomis įmonėmis. Artilerijos tiekimo skyriui priklausančios dirbtuvės privalėjo vykdyti tik tuos jų užsakymus, kurie kitur negalėjo būti nukreipti ir kuriems atlikti dirbtuvės turėjo technikos priemonių ir darbo jėgos.

Komisija pavedė plk. M. Pečiulioniui per 3 savaites pateikti būsimą kariuomenės dirbtuvių struktūrą ir etatus, kad jos galėtų tuo vadovaudamasi veikti. Šį darbą jam buvo pavesta atlikti glaudžiai bendradarbiaujant su Karo technikos tiekimo ir Statybos skyrių viršininkais, kariuomenės intendantu.

Krašto apsaugos ministras plk. lt. J. Variakojis komisijos aktą patvirtino⁷⁵.

Buvo nustatyti komerciniais pagrindais dirbusių Centrinų kariuomenės dirbtuvių likvidavimo ir jų perdavimo Artilerijos tiekimo skyriui tvarkos principai:

§ 1

Centrinės kariuomenės dirbtuvės, kaip savarankiška komerciniais pagrindais veikusi įstaiga, turėjo būti likviduotos 1930 m. gegužės 1 d.

§ 2

Visos buvusių Centrinų kariuomenės dirbtuvių knygos ir bylos sutvarkomos ir baigiamos 1930 m. gegužės 1 d.

§ 3

Artilerijos tiekimo skyriaus žinion pereina Centrinės kariuomenės dirbtuvės 1930 m. balandžio 30 d.

⁷⁵ KAM Vyr. štabo Generalinio štabo valdybos viršininko 1930 01 16 slaptas raportas Vyr. štabo viršininkui Nr. 4027, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 17, l. 35–36.

Centrinių kariuomenės dirbtuvių darbas priėmimo ir perdavimo metu nestabdomas, jos perduodamos veikiančios su visu personalu, darbininkais ir turtais.

§ 4

Naujieji Centrinių kariuomenės dirbtuvių etatai turi pradėti galioti nuo 1930 m. gegužės 1 d.

§ 5

Aukštesniojo dirbtuvių personalo (iki kuopos vado imtinai) skyrimą pagal naujus etatus turi sutvarkyti Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas, žemesniųjų etatinių darbuotojų – Centrinių kariuomenės dirbtuvių direktorius (su Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko žinia) iki gegužės 1 d.

§ 13

Visus iki 1930 m. gegužės 1 d. nebaigtus atlikti užsakymus privalo įvykdyti naujosios Centrinės kariuomenės dirbtuvės⁷⁶.

Pamatiniai dirbtuvių darbo kompetencijos principai:

1. Kariuomenės dirbtuvės centralizuotai atlieka kariuomenės ginklų, šaunamųjų ir sprogstamųjų medžiagų, viso motorizuotojo ir riedančiojo, taip pat inžinerijos turto ir karo butų turto gamybą, atnaujinimą, modernizavimą ir remontą.

2. Kariuomenės dirbtuvės – etatinė Krašto apsaugos ministerijos įstaiga, tiesiogiai priklausanti Artilerijos tiekimo skyriui techniškai, administraciškai ir finansiškai⁷⁷.

Krašto apsaugos ministras patvirtino ir Artilerijos dirbtuvių taikos meto etatus Nr. 44. Juose nurodyta, kad dirbtuvėms turi vadovauti inžinierius – pulkininkas, taip pat jų struktūriniai padaliniai: raštinė, buhalterija, sandėlis, technikos dalis, konstruktorių ir techninės kalkuliacijos biurai, energijos stotis, I, II ir III skyrių grupės – iš viso 11 karininkų ir 52 civiliųjų tarnautojų etatai, kurie turėjo įsigalioti nuo 1930 m. birželio 1 d.⁷⁸

Remiantis šiais etatais, dirbtuvėse dirbo:

1. direktorius – plk. inž. P. Pundzevičius;
2. vyr. buhalteris – plk. ltn. K. Alyta;

⁷⁶ LCVA, f. 3, ap. 1, b. 17, l. 78–79, 81.

⁷⁷ *Ten pat*, l. 22.

⁷⁸ KAM plk. ltn. J. Variakojo patvirtinti Artilerijos dirbtuvių taikos meto etatai Nr. 44, LCVA, f. 4, ap. 1, b. 242, l. 13.

3. raštvedys-iždininkas – civilinis tarnautojas ats. karo vald. J. Kašuba;
4. Technikos dalies vedėjas (kartu ir direktoriaus pavaduotojas) – plk. inž. A. Katचे;
5. I sk. grupės viršininkas – plk. ltn. inž. D. Grabys;
6. II sk. grupės viršininkas – plk. ltn. inž. S. Jurgutis;
7. III sk. grupės viršininkas – plk. ltn. inž. M. Kareiva;
8. Patrankų skyriaus vedėjas – kpt. J. Čepulis;
9. Ginklų skyriaus vedėjas – kpt. O. Kubelskis;
10. Technikos ir dujokaukių skyriaus vedėjas – kpt. O. Šneideris;
11. 40 darbuotojų – civilinių tarnautojų ne karininkų vietose.

Dirbtuvėms priklausė: 20 šautuvų, 4 karabinai, 7 revolveriai, 8 kardai, 110 šautuvų šovinių, 6 telefono aparatai, 1 komutatorius, 1 žiūronai, 2 vežimai ir 2 rogės⁷⁹.

1935 m. viduryje Artilerijos dirbtuvėse vyko itin svarbi sunkiųjų kulkosvaidžių vežimėlių gamyba. Kariuomenės vadas gen. št. plk. S. Raštikis nurodė kariuomenės tiekimo viršininkui imtis energingų priemonių, kad jų gamyba vyktų kiek įmanoma greitesniu tempu, trimis pamainomis per parą, ir priminė, kad reikiamą jų kiekį buvo pažadėta pagaminti per 4 mėn., bet nebuvo pagaminta. Artilerijos dirbtuvėms neįstengiant pagaminti per parą daugiau vežimėlių, nurodyta imtis priemonių, kad į gamybą būtų įtrauktos atitinkamos kitų ministerijų ir privačios įmonės. Be to, buvo nurodyta pradėti masinę „Oerlikon“ pirmagalių gamybą ir taip sutvarkyti darbą, kad iki 1936 m. sausio 1 d. visi šie pabūklai jais būtų aprūpinti.

Be to, nurodyta, kad kariuomenei reikalingos dujokaukės Lietuvoje būtų pradėtos gaminti artimiausiu metu, o turimos – skubiai sutvarkytos ir išduotos kariuomenės dalims⁸⁰.

Ginklavimo valdyba, vykdydama kariuomenės vado įsakymą, ėmėsi operatyvių veiksmų padėčiai pagerinti:

1. Sunkiųjų kulkosvaidžių vežimėlių gamybai išplėsti buvo skirta daugiau kaip 100 darbininkų. Jie per dieną pagamindavo po 3 vežimėlius. Padidėjus darbininkų skaičiui ir jiems įsitraukus į darbą, buvo pagaminama

⁷⁹ Krašto apsaugos ministerijos Artilerijos dirbtuvių karininkų, karo valdininkų ir turėtos ginkluotės sąrašas, 1933 01 01, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 359, l. 197–199.

⁸⁰ Kariuomenės vado gen. št. plk. S. Raštikio 1935 08 03 slaptas asmeninis įsakymas Nr. 13375 kariuomenės tiekimo viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 9, b. 117, l. 21.

iki 5 vežimėlių per dieną. Organizuoti trijų pamainų nebuvo galima dėl darbininkų trūkumo ir dėl to, kad jiems teko dirbti tam nepritaikytose, neapšviestose patalpose. Vežimėlius gaminantys darbininkai dirbdavo po 11–12 val. per dieną.

Kitų reikalingų daiktų (lovų, praustuvų, pinigų dėžių ir pan.) gamyba dėl darbininkų trūkumo buvo visiškai sustabdyta. Privачios ir kitų ministerijų įmonės dėl reikalingų tam darbui specialistų ir patirties stokos negalėjo padėti gaminti kulkosvaidžių vežimėlių anksčiau kaip po 6–8 mėn. net ir gavusios iš Artilerijos dirbtuvių reikiamus brėžinius. Todėl duoti bent dalį užsakymų privačioms įmonėms artimiausiu metu nebuvo planuojama. Artilerijos dirbtuvės, gavusios nurodymą didinti produkcijos kiekį, visomis priemonėmis plėtė gamybą.

2. Buvo gaminamos ir „Oerlikon“ pirmagalių atskiros dalys, tačiau gamybai plėsti trūko kai kurių medžiagų. Dėl minėtų priežasčių pirmagalius gamino nedaug darbininkų. Jų skaičius pamažu buvo didinamas, stengiantis pagreitinti darbo tempą, kad iki 1936 m. sausio 1 d. visi užsakyti pirmagaliai būtų pagaminti.

3. Tuo metu kariuomenės dalys turėjo 12 000 dujokaukių. Iki 1935 m. rugsėjo 25 d. jos turėjo būti baigtos tvarkyti ir pagaminta dar 3 000 dujokaukių. Naudojamo tipo naujų dujokaukių buvo numatyta pagaminti 35 000⁸¹.

Toliau didėjant įtampai Lietuvos pasienyje, 1935 m. spalio 10 d. įvyko Lietuvos kariuomenės štabo viršininko gen. št. plk. J. Černiaus pirmininkaujamas slaptas posėdis. Jo dalyviai svarstė:

1. Ginklavimo valdybos viršininko iškeltus klausimus, susijusius su tiekviečių steigimu, kilnojamųjų artilerijos sandėlių darbu, jų technine ir taktine priklausomybe;

2. kilnojamųjų artilerijos sandėlių vežiojamų ginklų normas;

3. Ginklavimo valdybos viršininko žinioje esančių ginklų normas.

Komisija, išnagrinėjusi pateiktą medžiagą, nutarė:

1. Kilnojamieji artilerijos sandėliai, tiekimo stotys ir tiekvietės techniškai priklauso Ginklavimo valdybos viršininkui, o taktiškai – kariuomenės

⁸¹ Ginklavimo valdybos viršininko gen. ltn. M. Pečiulionio 1935 08 19 slaptas asmeninis raportas Nr. 209 kariuomenės tiekimo viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 9, b. 117, l. 22.

artilnerijos inspektoriui.

2. Tiekvietės steigiamos kariuomenės artilnerijos inspektoriaus siūlymu. Jas turi organizuoti Ginklavimo valdybos viršininkas, o reikalingas tam vežimo priemonės ir darbo jėgą – skirti aukštesnioji vadovybė atskiru įsakymu.

3. Kilnojamas artilnerijos sandėlis turi laikyti vagonuose pėstininkų, artilnerijos ir inžinerijos amunicijos du divizijos ugnies vienetus pagal aptarnaujamų divizijų skaičių.

4. Divizijos vadui reikalaujant, kilnojamojo artilnerijos sandėlio viršininkas gali duoti divizijai papildomai reikalingos amunicijos.

5. Ginklavimo valdybos viršininkas taikos metu privalo parūpinti visoms karo meto dalims 25 proc. ginklų, pirmiausia – šautuvų, atsargą.

Spalio 12 d. šį nutarimą patvirtino kariuomenės vadas plk. S. Raštikis⁸².

Kilnojamieji artilnerijos sandėliai (KAS) pėstininkų divizijas turėjo aptarnauti šia tvarka:

I pėst. diviziją su 1 artilnerijos pulku – KAS Nr. 1 Tryškiuose,

II pėst. diviziją su 3 artilnerijos pulku – KAS Nr. 3 Kaune,

III pėst. diviziją su 4 artilnerijos pulku – KAS Nr. 2 Nemaškčiuose,

IV pėst. diviziją su 2 artilnerijos pulku – KAS Nr. 2 Nemaškčiuose⁸³.

Pažymėtina, kad Artilnerijos dirbtuvių pajėgumas iki 1936 m. rugpjūčio mėn., dirbant vienai darbininkų pamainai 8 val., buvo:

a) per mėnesį Artilnerijos dirbtuvės galėjo pagaminti:

1. šautuvų šovinių – 1 000 000 vnt.

2. odinių dujokaukių be „koštuvų“ – 2 000 vnt.

3. įvairių pervežimo priemonių (kulkosvaidžių vežimų, artilnerijos pabūklų pirmagalių, lauko virtuvių, gurguolės vežimų) – 50 vnt.

b) per mėnesį Artilnerijos dirbtuvės galėjo atlikti kapitalinį remontą:

1. šautuvų – 750 vnt.

2. kulkosvaidžių – 25 vnt.

3. artilnerijos pabūklų – 4 vnt.

Pradėjus dirbti 3 pamainomis, produkcijos kiekis galėjo padidėti 2,5

⁸² Kariuomenės štabo posėdžio, įvykusio 1935 10 10, protokolai Nr. 13947, LCVA, f. 929, ap. 9, b. 117, l. 45.

⁸³ Kariuomenės štabo viršininko gen. št. plk. J. Černiaus 1935 10 16 slapto asmeninio rašto Nr. 14043 Ginklavimo valdybos viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 266, l. 129.

karto.

Kitiems darbams, kol nebuvo pastatytos dirbtuvės Linkaičiuose, Artilerijos dirbtuvės Kaune nebuvo pasiruošusios⁸⁴.

Faktiškai 1936 m. Artilerijos dirbtuvių nupirkta, pagaminta, suremontuota ginkluotė ir kitas turtas:

Eil. nr.	Pavadinimai	Kiekis (vnt.)	Pastabos
	I. Įsigyta pirkimo būdu		
1.	Pabūklai 75 mm 1897 m. modelio su priedais	36	
	Sviediniai 75 mm pabūklams	11 000	
	Degtuvai 75 mm pabūklams	22 000	
2.	Pėstijos pabūklai „Brandt“ 81 mm 1934 m. modelio	100	
	Sviediniai F.A. 81 mm pabūklams	30 000	
3.	Sprogstamosios bombos	21,9 t	
4.	Vokiški kulkosvaidžiai 08 be vamzdžių, su priedais	102	
5.	Šautuvai „Mauser“ 24L 7,92 mm	10 000	
6.	Šautuvai „Mauser“ 24L 7,92 mm (skirti Šaulių s-gai)	225	
7.	Kampamačiai artilerijai	75	
8.	Šoviniai „Parabellum“ 9 mm	150 000	
9.	Šoviniai pistoletams 7,65 mm	99 900	
	Trotilas	27 t	
	Dujokaukės civiliams (gyventojams)	2 000	
	Įvairios mašinos Artilerijos dirbtuvėms	už	589 154 Lt
	Įvairi aparatūra ir mašinos Tyrimų laboratorijai (ir kiti smulkūs pirkiniai)	už	138 337 Lt
	II. Pagaminta		
1.	Vamzdžiai šautuvams „Mauser“ 98 m.	7 200	
2.	Vamzdžiai karabinams 98 m.	1 677	
3.	Lauko virtuvės	243	
4.	Platformos „Oerlikon“ pabūklams	111 kompl.	
5.	Kavalerijos vežimėliai kulkosvaidžiams	53	
6.	Koviniai šoviniai 7,92 mm	16 102 000	
7.	Dujokaukės A.D. 35	9 920	
8.	Geležinės lovos kareiviams	2 590	
9.	Spintelės kareiviams	1 028	
	III. Suremontuota		
1.	Šautuvai „Mauser“ 98 m.	7 000	
2.	Karabinai 98 m.	1 213	
3.	Pistoletai „Parabellum“ 9 mm	44	
4.	Pistoletai „Mauser“ 7,65 mm	200 ¹⁵⁸	

⁸⁴ Artilerijos dirbtuvių gamybos viršininko plk. ltn. S. Birutavičiaus 1935 11 16 slaptas asmeninis raportas Nr. 104 Ginklavimo valdybos viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 121, l. 100.

Nuo 1935 m. iki 1938 m. rugsėjo 1 d. Artilerijos dirbtuvės įvykdė Ginklavimo valdybos užsakymus už:

1935 m.	– 830 743,87 Lt
1936 m.	– 905 059,09 Lt
1937 m.	– 751 132,91 Lt
1938 09 01	– 3 644 506,36 Lt
Iš viso	– 6 131 442,23 Lt⁸⁶

1937 m. sausio 5 d. Artilerijos dirbtuvėse dirbo 21 karininkas ir 83 civiliniai tarnautojai⁸⁷.

III. 2. LINKAIČIŲ GINKLŲ DIRBTUVĖS

Ginklų dirbtuvių Linkaičiuose kūrimas prasidėjo nuo Kauno V forte įrengtų šautuvų vamzdžių ir šovinių dirbtuvių.

2-ajame nepriklausomos Lietuvos dešimtmetyje, sustiprėjus ūkiui ir kariuomenei vadovauti ėmus Lietuvoje ir Vakarų Europoje išsimokslintiems asmenims, suvokta, kad daug pigiau ginklus ir šaudmenis gaminti vietoje negu pirkti užsienyje. Sava darbo jėga ir energija – galimybė sutaupyti kraštui daug lėšų, duoti žmonėms darbo, rengti savo specialistus (inžinierius ir amatininkus).

1934 m. kariuomenės vadovybė nutarė įvairių rūšių amunicijai gaminti įsteigti naujas dirbtuves. Kariuomenės štabas pasiūlė Ginklavimo valdybai pasirinkti vietą Šiaulių, Panevėžio ir Radviliškio „trikampyje“.

Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio sudaryta komisija, vykdydama Vyr. štabo nurodymą apsvarstyti Artilerijos dirbtuvių iš Kauno iškeldinimo klausimą, 1934 m. spalio mėn. apžiūrėjusi Radviliš-

⁸⁵ Ginklavimo valdybos įsigyto turto pirkimo būdu, pagaminto bei suremontuoto Artilerijos dirbtuvėse 1936 m., žinios, *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 4–6.

⁸⁶ Artilerijos dirbtuvių atliktų darbų Ginklavimo valdybai 1935–1938 m. finansinis įvertinimas, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 280, l. 24.

⁸⁷ Artilerijos dirbtuvių žmonių sudėties žinios, 1937 m. sausio 1 d., *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 331, l. 3.

gio, Linkaičių, Kuršėnų ir Meškuičių rajoną tinkamai dirbtuvėms vietai parinkti, priėjo prie išvados, kad geriausia jas būtų pastatyti Linkaičiuose dėl šių motyvų:

1. galima būtų samdyti darbininkus iš Radviliškio ir Šiaulių;
2. atlikti grunto tyrimai parodė, jog vieta sausa ir tinkama statyboms;
3. rajonas yra prie vieškelio ir geležinkelio;
4. vietovė beveik negyvenama ir miškų gerai maskuojama;
5. pakankamai valdiškos žemės;
6. galima gauti elektros energijos;
7. galima pasinaudoti esama geležinkelio šaka;
8. neeksplatuojamas žvyro karjeras gali būti natūrali šaudykla.

Šiame rajone dirbtuvėms įrengti skirtame plote (iš viso apie 240 ha), plane apvestame raudonu rašalu, esantys privatūs ūkiai turėjo būti nusavinti.

Prie šio raporto buvo pridėtas Linkaičių rajone numatytų pastatyti dirbtuvių principinis projektas ir išankstinė sąmata⁸⁸. Raporte išdėstytiems teiginiams pritarė naujasis Vyr. štabo viršininkas plk. lt. S. Raštikis.

Principiniame projekte buvo teigiama, kad dirbtuvės turi būti įrengtos naujose patalpose, atitinkančiose:

1. techninius reikalavimus, kad gamybos procese reikėtų kuo mažiau įrenginių žaliavoms, pusfabrikačiams ir gaminiams transportuoti;
2. saugumo reikalavimus sprogimo ir gaisro atveju;
3. saugumo reikalavimus oro ir cheminio antpuolio atveju.

Patalpos turėjo būti modernios, tinkamos numatytiems skyriams įrengti, gyvenamieji pastatai, kontoros ir viešosios patalpos (valgykla) – dviejų aukštų, dirbtuvių rajonas – sujungtas geležinkelių atšakomis Linkaičiai–Kaunas ir Linkaičiai–Panevėžys, o jame – išplėtotas siaurųjų geležinkelių bėgių tinklas.

Dirbtuvėse turėjo būti įkurti šie skyriai:

1. Vamzdžių gamybos skyrius. Numatyta gaminti šautuvų, karabinų ir kulkosvaidžių vamzdžius (našumas – 7 500 vnt. per m.).

2. „Oerlikon“ pabūklų sviedinių (20 mm) gamybos skyrius. Numatyta gaminti visus jų elementus: tūteles, kulkas, degtuvus, kapsules (našumas – 2 500 svied. per 8 val.).

⁸⁸ Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio 1934 11 12 visiškai slaptas raportas Nr. 1665 tiekimo viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 231, l. 1.

3. 7,92 mm šovinių gamybos skyrius. Numatyta gaminti visus elementus ir šovinius (našumas – 50 000 šov. per 8 val.).

4. Sviedinių gamybos skyrius, kuriame iš pradžių buvo numatyta gaminti (termiškai ir mechaniškai apdorojus plieną) tik sviedinių kevalus. Vėliau turėjo būti studijuojama ir sviedinių tūtelių gamyba. Našumas – 150 svied. per 8 val. Sviedinius numatyta surinkti ir užtaisyti.

5. Kalvė ir presų skyrius.

6. Paprastosios mechanikos skyrius.

7. Precizinės mechanikos skyrius.

8. Šaltkalvių skyrius (transporto priemonių ir kt. turto gamyba).

9. Ginklų ir patrankų remonto skyriai.

10. Medžio apdirbimo skyrius su dažykla ir medžio džiovykla.

Darbininkus iš pradžių ketinta samdyti iš Radviliškio ir Šiaulių ir apgyvendinti dirbtuvių rajone. Susisiekimas su dirbtuvėmis darbininkams turėjo būti organizuotas geležinkeliu – garvežys su atitinkamu vagonų skaičiumi juos atvežtų rytais ir išvežtų darbui pasibaigus. Numatyta traukinio grafiką suderinti su Šiaulių traukinių grafikais, taip pat kelionės iš Radviliškio į dirbtuves ir atgal darbininkams kainą – apie 40 centų.

Dirbtuvėse steigti amatų mokyklą, kurioje bus rengiami atitinkami darbininkai. Šie specialistai bus reikalingi karo metu mobilizuotai pramonei. Parengti nuolatiniai darbininkai etapais būtų apgyvendinti dirbtuvių rajone, kur statomi gyvenamieji pastatai ir prie jų palikta šiek tiek žemės ūkio reikmėms (daržams).

Energija iš pradžių bus gaunama iš Šiaulių elektros stoties. Laikui bėgant, sprendžiamas savo stoties statybos klausimas, numatant energiją tiekti ir Radviliškio miesteliui.

Atsižvelgiant į tai, kad dirbtuvių rajone apie 6 km nuo Radviliškio bus sukrauta nemažai ginklų ir šovinių, sprogstamosios medžiagos ir kito didelės vertės kariuomenės turto, o jame dirbs apie 350–400 civilių (darbininkų), atvirų įvairiai agitacijai, dirbtuvių apsaugai reikėjo skirti ypatingą dėmesį. Čia turėjo būti laikoma 120–150 kareivių kuopa. Jai turėjo būti patikėta visa rajono apsauga, kareiviai (tarnaujantys dirbtuvėse) atitinkamai specializuojami, kad karo metu galėtų pakeisti išėjusius į mobilizuotas pramonės įmones nuolatinius dirbtuvių darbininkus.

Dirbtuvių rajone nuo galimo puolimo iš oro apsaugoti bus nustatytas

kiekis priešlėktuvinių pabūklų ir kulkosvaidžių. Šiuos ginklus turės aptarnauti dirbtuvių kareivių kuopa. Nuo cheminio antpuolio reikės įrengti pakankamai slėptuvių, taip pat peržiūrėti ir gerokai papildyti dirbtuvių darbuotojų etatus.

Susisiekimo reikalams dirbtuvėse turi būti lengvasis automobilis, 2 sunkvežimiai ir motociklas.

Išankstinėje sąmatoje buvo numatyta skirti:

Statybų darbams	– 3 736 800 Lt
Mašinoms ir įrenginiams	– 3 600 000 Lt
Dirbtuvių perkėlimui	– 300 000 Lt
Iš viso	– 7 636 800 Lt

Kiekvienais metais dirbtuvių reikalams turėjo būti asignuojama lėšų medžiagoms įsigyti ir dirbtuvėms išlaikyti – 5 202 000 Lt. Dujokaukių gamybos mašinoms ir patalpoms įrengti reikėjo 500 000 Lt⁸⁹.

Šį projektą ir sąmatą kariuomenės vadas plk. S. Raštikis aprobavo 1934 m. lapkričio 22 d. Ginklavimo valdybos viršininkas gen. ltn. M. Pečiulionis žiniose apie mobilizacinę kariuomenės apginklavimą „amunicijos ir dujokaukių dirbtuvėms organizuoti“ numatė skirti 8 000 000 Lt. Vėliau atsiųstose žiniose ši suma jau buvo išaugusi suplanavus:

Statyboms	– 6 600 000 Lt
Mašinoms ir įrenginiams	– 11 250 000 Lt
Iš viso	– 17 850 000 Lt

Be to, dar buvo nurodytas rezervas – 1 785 000 Lt. Taigi vien nejudamajam turtui įsigyti buvo numatyta net 20 mln. Lt. O kur dar eksploatacijos ir kitos išlaidos? Ši suma gerokai viršijo plk. S. Raštikio ir paties Ginklavimo valdybos viršininko anksčiau numatytą ribą. Dėl tokių didelių užmojų, neturint detalaus plano ir apytikslių skaičiavimų, kilo daug net principinių abejonių. Iš Valstybės gynimo tarybos aprobuotos Krašto apsaugos ministerijos bendros sąmatos (175 mln. Lt) skirti dirbtuvėms tiek, kiek

⁸⁹ Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio Artilerijos dirbtuvių Linkaičiuose principinis projektas ir sąmata 1934 11 12, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 231, l. 2–4.

minėtame gen. ltn. M. Pečiulionio rašte nurodyta, jokių būdu negalima. Plk. S. Raštikis pasiūlė šį klausimą baigti svarstyti iš esmės⁹⁰.

Pastatus projektavo ir Linkaičiuose statybą prižiūrėjo architektas B. Elsbergas, o statė – Karo butų valdyba. Pastatai buvo suskirstyti grupėmis. Pirmąją grupę sudarė: administracijos tarnautojų gyvenamosios patalpos, valgykla (karininkų ramovė), ambulatorija ir gydytojo butas, antrąją – elektros jėgainė ir durpių sandėliai. Trečioji grupė – esminė fabriko dalis – mechaninio ir šiluminio apdirbimo skyrių pastatai, ketvirtoji – toliau nuo pagrindinių pastatų numatytos sprogstamųjų medžiagų gamybos patalpos. Jų kaimynystėje turėjo būti įrengtos atskiros patalpos artilerijos sviediniams, rankinėms granatoms ir prieštankinėms minoms sprogstamąja medžiaga užtaisyti. Šiame rajone kiekvienas pastatas buvo apsuptas pylimais, namai izoliuoti ir išdėstyti taip, kad, įvykus sprogimui viename pastate, detonacija nepasiektų kitų⁹¹.

Įskaitant šaudmenų sandėlius, aktyviosios anglies gamybos patalpas ir sargybos būstinę, iš viso buvo 96 mūriniai pastatai. Visi vidaus įrenginiai, apšvietimas ir higienos sąlygos atitiko naujų Vakarų Europos fabrikų reikalavimus. Linkaičiuose kiekvienai mašinai buvo skirtas atskiras elektros motoras, jo laidai buvo paslėpti po grindimis. Matavimo prietaisai buvo modernūs, todėl net nelabai patyrusių darbininkų padaryti gaminiai buvo tikslūs⁹².

Kaip minėta, Linkaičių dirbtuvių statyba iš pradžių rūpinosi Ginklavimo valdybos viršininkas plk. (vėliau – gen. ltn.) M. Pečiulionis, nuo 1936 m. lapkričio 23 d. jį pakeitė plk. ltn. dr. P. Lesauskis⁹³. Abiejų dirbtuvių (Linkaičiuose ir Kaune) viršininkas buvo plk. inž. S. Birutis (Birutavičius) – puikus administratorius, objektyvus vadovas, žmones vertinantis pagal jų gebėjimus, gerai išmanantis visus gamybos procesus ir nesutrinkantis besikeičiančiose situacijose. Didelę įtaką planuojant Ginklų dirbtuvių Linkaičiuose darbą, gerinant produkcijos kokybę turėjo plk. inž. dr. J. Vėbra ir jo įkurta (vadovaujama) Tyrimų laboratorija. Jis visada turėjo daug naujų

⁹⁰ Kariuomenės vado plk. S. Raštikio 1935 11 20 rezoliucija kariuomenės tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 231, l. 5.

⁹¹ J. Mikaila, Ginklų dirbtuvės Linkaičiuose, *Karys*, Nr. 1, p. 30.

⁹² *Ten pat.*

⁹³ KAM 1936 11 23 įsakymas Nr. 74 § 1, *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 122, l. 190.

idėjų ir patyrusių bendradarbių štabą⁹⁴.

Ginklų dirbtuvių Linkaičiuose viršininkas buvo plk. inž. D. Grabys, o Technikos skyriaus viršininkas (vyr. inžinierius) – J. Mikaila⁹⁵.

Ginklavimo viršininkas plk. ltn. P. Lesauskis 1936 m. vasario 26 d. slaptame asmeniniame raporte pristatė kariuomenės tiekimo viršininkui naują Artilerijos dirbtuvių Linkaičiuose organizavimo projektą. Dirbtuvių pajėgumas turėjo būti toks, kad per 6 m. galima būtų pagaminti reikiamą kiekį: pėstijos 20 mm šovinių, šarvamušių kulku, rankinių granatų, artilerijos sviedinių, 81 mm pabūklų sviedinių, 75 mm ir 105 mm artilerijos šovinių, aviacinių bombų, degtuvų, signalinių raketų, dujokaukių, pėstininkų ginklų šovinių apkabų, naujų šautuvų, šalmų, transporto priemonių (kulkosvaidžių vežimėlių), pirmagalių, kulkosvaidžių atsarginių dalių, taip pat keisti šautuvų vamzdžius, remontuoti kulkosvaidžius ir pabūklus ir kt. Buvo pastatyta 12 šaudmenų sandėlių, kareivinės, nemažai butų karininkams, puskarininkiams ir kareiviams, sandėliukų prie garažų, artilerijos dirbtuvės ir kt.⁹⁶

Gali kilti klausimas: kodėl Artilerijos dirbtuvių Šančiuose, kuriose dirbo apie 350 darbininkų ir kurioms įvairių Krašto apsaugos ministerijos įstaigų buvo užsakoma pagaminti gaminių maždaug už 5 mln. Lt per metus, nepakako ir buvo ieškoma naujų dirbtuvių ar joms įkurti naujos vietos, kai dėl to grėsė papildomos milijoninės išlaidos.

Šių dirbtuvių paskirtis buvo gaminti naują ir remontuoti seną ginkluotę. Tai, ko buvo neįmanoma pasigaminti patiems, teko pirkti užsienyje. Tą patį galima pasakyti ir apie ginkluotės remontą. Ši pagalba, neskaitant retų išimčių, Lietuvai brangiai kainavo. Net ekonomiškai galingi kraštai, tokie kaip Vokietija arba Italija, turėjo savo karo pramonės aprūpinimo reikalingomis žaliavomis sunkumų, kai kurių specialios paskirties žaliavų taip pat ieškojo užsienyje. Kiek lėšų reikėjo turėti visas karo pramonei būtinas medžiagas perkant užsienyje? Kiekvieną sviedinį perkant užsienyje būtų neįmanoma papildyti artilerijos sandėlių atsargų ir kariuomenės pajėgumas dėl Lietuvos ekonominės padėties būtų buvęs kur kas žemesnio lygio,

⁹⁴ J. Mikaila, Ginklų dirbtuvės Linkaičiuose, p. 31.

⁹⁵ *Ten pat.*

⁹⁶ Ginklavimo viršininko plk. ltn. dr. P. Lesauskio pareiškimas prie slaptos asmeninio raporto Nr. 182 kariuomenės tiekimo viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 9, b. 197, l. 84–91.

nei reikalavo Vyriausybė ir visas kraštas, susirūpinęs ginkluotės reikalais.

Kaip jau minėjome, dirbtuvėse buvo atliekama daug įvairių ir labai reikalingų darbų. Tačiau to nepakako. Lietuvos kariuomenė, palyginti su kaimynais, buvo gana prastai ginkluota. Vyriausybė, pripažinusi, kad reikia stiprinti kariuomenę, skyrė tam tikrą sumą Krašto apsaugos ministerijai (nepaprastosios sąmatos pavidalu) iki 1941 m. jos poreikiams finansuoti. Iš tos sumos apie 100–110 mln. Lt teko ginklavimo reikalams. Disponuojant šiais kreditais galima buvo galvoti apie ginklavimo reikmenų tiekimo planą. Pirmiausia kilo klausimas, ką galima gaminti vietoje, o ką – pirkti užsienyje. Vadovautasi principu – kuo daugiau gamybos sutelkti savame krašte ir tikrai ginklus, kurių gamybos vietoje gana greitai organizuoti neįmanoma, pirkti užsienyje. Įsigytos pėstininkų ginklų šovinių surinkimo, šautuvų vamzdžių ir kulų gamybos mašinos pradėjo dirbti. Pirmieji bandymai parodė, kad gamyba, kaip ir tikėtasi, ekonomiškai nenuostolinga ir kad šiam darbui parengti personalą ypatingų kliūčių nėra. Lietuvos darbininkai, ypač jauni, baigę amatų mokyklas, greitai išmoko dirbti ir užduotis atlikdavo ne blogiau, negu išvystytos pramonės kraštų darbuotojai.

Ginklavimo valdyboje buvo sudaryta keletas sąmatų – septyneriems, vėliau – trejiems metams – ir pristatyta Vyriausybei. Šias sąmatas turėjo parengti Ginklavimo valdyba savo nuožiūra. Nei karo meto etatų, nei ginklų tabelių neturėjo. Ir pačios sąmatos nebuvo nei tvirtinamos, nei netvirtinamos, matyt, todėl, kad Kariuomenės štabo atitinkami organai neturėjo pakankamai duomenų savo nuomonei pagrįsti.

1935 m. antroje pusėje buvo gauti karo meto etatai. Nors ginklų tabelių jiems dar nebuvo parengta, kaip ir vadovaujantis taikos meto etatais ir 1935 m. patvirtintomis šaudmenų normomis, buvo galima nustatyti bent apytikslį ginklų ir šaudmenų vienai mobilizacijos dienai poreikį. Taip paaiškėjo, ko konkrečiai reikia siekti. Kadangi būtinų įsigyti ginklų ir kitų reikmenų kaina daugiau negu du kartus viršijo nepaprastosios septynerių metų sąmatos išlaidas, pirmaisiais metais teko mažinti kai kurių normas ir organizuoti jų tiekimą pagal skiriamas lėšas. Ginklavimo valdyba pateikė minimalaus tiekimo pasiūlymą, kuriuo, nors oficialiai ir neapčiuo, laikinai teko vadovautis nesant kito teisinio pagrindo. Juo remiantis, buvo nustatytas minimalus Artilerijos dirbtuvių pagrindinių šaudmenų gamybos 1936 m. pajėgumas.

Vadovaudamasi 1936 m. patvirtinta 12,5 mln. Lt nepaprastą sąmata, Ginklavimo valdyba įsitikino, kad galima organizuoti visų pėstininkų reikalingų 7,92 mm ir 20 mm šovinių gamybą ir finansuoti artilerijos šovinių gamybą. Tam būtų reikėję skirti: statyboms ir mašinoms pirkti – 6,4 mln. Lt, 18 mln. Lt – pėstininkų ginklų 7,9 mm šovinių, 18 mln. Lt – 20 mm šovinių, 20 mln. Lt – artilerijos sviedinių gamybai, iš viso – 56 mln. Lt.

Kadangi iš leistų išleisti 110 mln. Lt 1935 m. jau buvo iš anksto skirtas 21 mln. Lt įvairioms sutartims finansuoti, iš 110 mln. atėmus 77 mln., būtų likę 33 mln. Lt kitiems dalykams. Iš jų dar apie 18 mln. Lt buvo rezervuota pirkimo išlaidoms užsienyje apmokėti, taigi kitoms gamybos Artilerijos dirbtuvėse reikimams liko 15 mln. Lt. Tačiau šios sumos visiems poreikiams patenkinti neužteko. Norint tų metų gamybos planą papildyti, reiktų turėti dar daugiau lėšų, nei buvo numatyta (56 mln. Lt): papildomai ginkluotei pagaminti – apie 24 mln. Lt, artilerijos sandėlių statybai – apie 2 mln. Lt. 1936 m. organizuojamos gamybos išlaidos galėjo siekti apie 3/5 dirbtuvių gamybos sąmatos išlaidų.

Kita vertus, palyginus gamybos objekto (56 mln. Lt) ir įrenginių (trobesių ir mašinų) vertę (6,4 mln. Lt), pastarųjų vertė sudarė tiksliai apie 11,5 proc. gamybos objekto vertės.

Nepalankesnė susidarė gamybos objekto ir įrenginių vertės proporcija toliau plečiant dirbtuves, ypač organizuojant remonto skyrius. Tačiau remontą galima atlikti tik savo dirbtuvėse, todėl prireikus būtų tekę jį organizuoti, nors komerciškai ir neapsimokėtų. Artilerijos lafetų būklė buvo tokia, kad bet kurią dieną jų naudotojai galėjo būti priversti imtis radikalių priemonių. Tą patį galima pasakyti ir apie kai kurių kitų gaminių gamybą, kuri nebuvo plėtojama Lietuvoje nei valstybės lygiu, nei privačiai.

Nerimą kėlė pėstininkų ir artilerijos amunicijos gamybos skyriaus sąmata, į kurią buvo įtraukta ir trobesių kaina, taip pat tolesnės dirbtuvių plėtros, kol jos sudarys tinkamą gamybos organizaciją, planai. Pirmoji amunicijos fabriko padalinių grupė taip pat jau buvo savarankiškas vienetas, dirbtuvių branduolys, jo veikla tiesiogiai nelabai priklausė nuo tolesnės dirbtuvių plėtros. Kad jis sklandžiai funkcionuotų, be 1936 m. sąmatoje numatytų statybų, būtų reikėję pastatyti dirbtuvių administracijos pastatus ir keletą gyvenamųjų trobesių personalui. O kol paaiškės galutinis dirbtuvių plėtros planas ir mastas, laikinai buvo galima ir be jų išsiversti.

Atidėti dirbtuvių statybas, iki jų planas bus galutinai suderintas su nepaprastąja 1935–1941 m. sąmata, o tolesnė plėtra išstudijuota, – tai vieniems metams atidėti gamybą. Ginklavimo valdybos viršininko nuomone, 1936 m. numatytos statybos ir dirbtuvių įrengimo išlaidos buvo gana gerai suderintos su nepaprastąja sąmata, šaudmenų poreikiu ir tolesniu dirbtuvių plėtros planu. Todėl buvo prašoma 1936 m. Artilerijos dirbtuvių organizacijos planą apbruoti ir leisti vykdyti⁹⁷. Statybos buvo tęsiamos.

8 lentelė⁹⁸

Linkaičių artilerijos dirbtuvių statybos eiga 1935–1938 m.

Santrauka								
	Statybos rajonai	1935–1936 m.			1937 m.			1938 m.
		Išleista	Gauta	Trūko	Išleista	Gauta	Trūko	Numatyta
1.	Dirbtuvių rajonas	2 007 878	1 700 000	930 318	775 513,35	800 000	24 486,65	714 500
2.	Sandėlių rajonas	622 440			375 270	660 000	284 730	

1. 1935–1936 m. statybų išlaidoms padengti reikėjo – 930 318 Lt
2. Iš leistų 1937 m. kreditų statybai liko 1938 m. – 309 216,65 Lt
3. 1938 m. reikėjo – 405 283,35 Lt
4. Iš viso buvo numatyta išleisti dirbtuvių statybai 1935–1938 m. – 3 497 891,15 Lt
5. Iš viso išleista sandėlių statybai 1935–1937 m. – 997 710 Lt
6. Iš viso išleista dirbtuvių statybai 1935–1937 m. – 2 783 391,35 Lt

1937 m. sausio 1 d. Artilerijos dirbtuvių gamybos viršininkas buvo plk. inž. S. Birutis (Birutavičius). Dirbtuves sudarė: Bendroji dalis (raštvėdžiu dirbo kpt. V. Čekanauskas), Sanitarijos dalis (laisva vieta), Ūkio dalis (viršininkas mjr. A. Krušinskas), sandėlis (viršininkas ltn. V. Dumbrava), Technikos skyrius (viršininkas plk. inž. D. Grabys), Revizijos dalis (vyr. revizorius mjr. J. Barauskas), Projektų biuras (vedėjas plk. ltn. K. Ambraziejus),

⁹⁷ *Ten pat*, l. 100–103.

⁹⁸ Lentelė sudaryta remiantis Linkaičių artilerijos dirbtuvių statybos eigos 1935–1938 m. slaptais duomenimis, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 280, l. 124–125.

Tūtelių ir kulų skyrius (laisva vedėjo vieta), Vamzdžių, sviedinių kevalų, degtuvų ir mechanikos skyrius (laisva vedėjo vieta), Įrankių ir patikrinimo skyrius (laisva vedėjo vieta), kalvė ir Presų skyrius (laisva vedėjo vieta), liejykla (laisva vedėjo vieta), Ginklų ir transporto priemonių remonto ir montavimo skyrius (vedėjas kpt. J. Čepulis), Medžio apdirbimo dalis (vedėjas jaun. ltn. J. Jakaitis), Energijos centrinė stotis (laisva vedėjo vieta), Chemijos ir užtaisymo skyrius (laisva vedėjo vieta), šaudykla (vedėjas civ. tarnautojas karo vald. V. Sakavičius), darbininkų rengimo mokykla (laisva vedėjo vieta)⁹⁹.

Kaip matyti, kai kurie etatai dėl specialistų trūkumo buvo laisvi.

III. 3. TYRIMŲ LABORATORIJA

1930 m. spalio 7 d. Artilerijos komiteto posėdyje buvo išvardyta daugybė Lietuvos ginkluotės, ypač cheminės, trūkumų ir nutarta, kad juos galima pašalinti tik įsteigus Ginklavimo laboratoriją¹⁰⁰.

Vadovybės netenkino iki tol Kaune, Šančiuose, veikusi dr. V. Jasaičio vadovaujama Artilerijos laboratorija, kurioje dirbo tik 3 darbuotojai. Šios laboratorijos patalpos buvo visai netinkamos, nes Krašto apsaugos ministerijos reikalavimai, keliami perkamų sprogmenų ir kitų karo medžiagų kokybei ir sudėčiai, vis didėjo. Taigi, organizuojant ginklų gamybą, reikėjo įkurti ir specialią įstaigą, kuri atliktų ginklų gamyklose naudojamų žaliavų ir gaminių tyrimus, ieškotų naujų, pigesnių ir geresnių žaliavų, tobulesnių gamybos metodų.

1932 m. plk. ltn. dr. inž. J. Vėbra pasiūlė neatidėliojant, prieš steigiant ginklų dirbtuves, įkurti tyrimų laboratoriją, kuri galėtų atlikti karo pramonei reikalingus bandymus. Minėtą Artilerijos komiteto nutarimą Ginklavimo valdybos viršininkas plk. M. Pečiulionis įvertino kaip gana pagrįstą ir ėmėsi jį įgyvendinti. Pasvėręs visus argumentus, 1932 m. rugsėjo 30 d. krašto

⁹⁹ Artilerijos dirbtuvių darbuotojų sąrašas, 1937 01 01, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 445, l. 8–9.

¹⁰⁰ Tyrimų laboratorijos įkūrimo eiga ir jos artimiausi uždaviniai, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 324, l. 5.

apsaugos ministras plk. B. Giedraitis leido statyti Ginklavimo laboratoriją¹⁰¹.

Iš karto kilo vietos laboratorijai statyti parinkimo klausimas. Buvo siūlymų strateginiais tikslais laboratoriją statyti Žemaitijoje. Iš pirmo žvilgsnio šie siūlymai atrodė pagrįsti, tačiau, klausimą nuodugnai apsvarsčius, teko Žemaitijos atsisakyti. Pirmą, statant laboratoriją provincijoje, būtų reikėję statyti gyvenamuosius namus ne tik aukštesniajam personalui, bet ir darbininkams, be to, turėti specialiai laboratorijai skirtą energijos šaltinį ir t. t. Visa tai pabrangintų jos statybą ir eksploataciją, o tai – visiškai nepriimtina. Antra, esant provincijoje, būtų sunkiau naudotis universiteto biblioteka, bendradarbiauti su gamtos, matematikos, technikos ir medicinos fakultetų specialistais. Tokius ryšius palaikė net galingos didelių valstybių karo laboratorijos. Trečia, Lietuvos kariuomenės personalui iš pradžių būtų tekę dirbti tiek laboratorijoje, tiek Artilerijos dirbtuvėse, todėl šios įstaigos turėjo būti šalia. Be to, laboratorija turi būti įrengta taikos metu: karo metu, turint nedaug personalo, tyrimams atlikti nebūtų laiko, todėl reikėtų stengtis panaudoti taikos meto tyrimų duomenis. Tada tai jau būtų nebe laboratorijos, o dirbtuvių rūpestis.

Įvertinus visus samprotavimus, buvo nuspręsta laboratorijos mokslo tyrimų įstaigą statyti Kaune, o gamybos įmones – provincijoje pagal Vyriausiojo štabo nurodymus.

Ieškota galimybių pritaikyti laboratorijai esamus pastatus, ypač Kauno tvirtovės fortus, bet paaiškėjo, kad tam jie visiškai netinkami, be to, tai padaryti būtų kainavę gerokai brangiau negu naujų pastatų statyba. Kilo klausimas, ar šiuos pastatus statyti mieste, ar kiek tolimesnėse Kauno apylinkėse. Statant laboratoriją toliau nuo miesto, kaip ir provincijoje, būtų reikėję įrengti vandentiekį, pastatyti elektros centrinę stotį, butus personalui arba jį vežioti automobiliais. O tai būtų labai pabranginę laboratorijos statybą ir padidinę eksploatacijos išlaidas. Atsižvelgiant į tai buvo nuspręsta ją statyti Kaune¹⁰², Žaliakalnyje, Vydūno alėjos pabaigoje, Radvilėnų plento g. 23, kur Kauno tvirtovės įtvirtinimų rajone Krašto apsaugos ministerija turėjo 12 ha sklypą.

Mėginta pavesti laboratoriją projektuoti Karo butų skyriui. Tačiau jo darbuotojų parengtas projektas Ginklavimo valdybos netenkino. Tada

¹⁰¹ *Ten pat.*

¹⁰² *Ten pat.*

kilo sumanymas šį darbą patikėti atlikti arch. Vernieriui Marchui Berlyne. Tačiau kariuomenės vadovybė šiam sumanymui nepritarė. Tuomet Ginklavimo valdybos viršininkas plk. M. Pečiulionis pasiūlė Tyrimų laboratorijos projektą rengti Lietuvoje paskelbus konkursą. Krašto apsaugos ministras 1932 m. spalio 21 d. sutiko skelbti konkursą. Komisija nugalėtoju pripažino architektą V. Landsbergį. Jis, išstudijavęs laboratorijų statybos ypatumus užsienyje, projektą detalizavo. Jam ir buvo patikėta šios statybos techninė priežiūra. Laboratorijos įrenginius suprojektuoti buvo pavestas plk. J. Vėbrai.

Laboratorijos statybos konkursą 1933 m. kovo 16 d. laimėjo rangovas Jechielis Kaplanas¹⁰³.

Tyrimų laboratorijos užduotis buvo tobulinti tiek moksliskai, tiek techniškai visas su ginkluote susijusias sritis. Efektyvus karas – tai karas naudojant modernius ginklus. Šiuos ginklus gaminant, pritaikant juos kautynėms ir gynybai buvo pasitelkiamos beveik visos mokslo šakos. Tais laikais pažangesnės tautos, daugiau pasiekusios moksle, buvo „privilegijuotos“ ir karyboje. Tyrimų laboratorijos darbo sritis turėjo būti labai plati. Tikėtasi, kad ji padės spręsti įvairiausias problemas. Atsižvelgiant į Tyrimų laboratorijai numatytus uždavinius, siekiant jos darbą geriau organizuoti, buvo numatyta įsteigti joje šiuos technikų-specialistų vadovaujamus skyrius:

1. Organinės chemijos;
2. Mikrobiologijos, toksikologijos ir pataloginės anatomijos;
3. Balistikos ir sprogstamųjų medžiagų;
4. Techninės chemijos;
5. Metalurgijos, mechanikos ir optikos;
6. Prekių tyrimo.

1. Organinės chemijos skyrius turėjo atlikti visas organinės chemijos analizes, be kurių neįmanoma vykdyti cheminės apsaugos, karinių cheminių ir sprogstamųjų medžiagų bei parako tyrimų, chemijos pramonės gaminių ir jų gamybos kontrolės.

Šis Tyrimų laboratorijos skyrius buvo pagrindinis. Nuo to, kaip jam keliamos užduotys bus įvykdytos, priklausė tiek Lietuvos kariuomenės

¹⁰³ *Ten pat.*

cheminės apsaugos, tiek apskritai karo pramonės plėtrą užtikrinantys laboratoriniai tyrimai.

Pirmiausiai šiam skyriui teko susidurti su dujokaukių filtrų cheminių medžiagų kontrolės ir gamybos klausimais, ieškoti sprogstamosioms medžiagoms gaminti reikalingų flegmatizatorių ir stabilizatorių. Jame turėjo būti atliekami ir įvairių medžiagų struktūros tyrimai. Prireikus šis skyrius turėjo parinkti kovinių cheminių medžiagų gamybos metodus (remdamasis laboratoriniais bandymais).

2. Mikrobiologijos, toksikologijos ir patologinės anatomijos skyriaus vienas iš pagrindinių uždavinių buvo papildyti Tyrimų laboratorijos Organinės chemijos ir Techninės chemijos skyrių pajėgas tiriant cheminės apsaugos priemones. Šiam skyriui tektų tirti įvairių cheminių agresyvių priemonių fiziologinį poveikį, ieškoti būdų šiam poveikiui suvaldyti, suteikti reikiamų žinių organizuojant cheminę apsaugą ir sanitarinę pagalbą cheminio antpuolio atveju, sekti biologinės kilmės nuodų naudojimo tendencijas ir prireikus organizuoti apsaugą nuo jų. Be to, šis skyrius turėjo teikti Tyrimo laboratorijai medicinos pagalbą įvykus nelaimingam atsitikimui, ko tokia darbe neįmanoma išvengti.

3. Balistikos ir sprogstamųjų medžiagų skyrius turėjo aprūpinti kariuomenę šaudymo lentelėmis, atlikti gaminamos amunicijos balistikos tyrimus. Atliekant sudėtingus bandymus buvo tiriama: sviedinių stabilizacija, sklaida, pramušamoji galia, sprogstamoji veikmė priklausomai nuo kevalo metalo, sprogstamųjų užtaisų dydžio, sužadinimo įtaiso, degtuvų. Visos šios problemos buvo neišvengiamos organizuojant vietoje amunicijos gamybą.

Šis skyrius periodiškai tikrindavo artilerijos, parako, sprogstamųjų medžiagų sandėlius, Artilerijos dirbtuves, nustatydavo amunicijos užtaisymo, sprogstamųjų medžiagų gamybos metodus, taip pat pats nedideliais kiekiais gamindavo kai kurias sprogstamąsias, šviečiamąsias ir padėgamąsias medžiagas.

4. Techninės chemijos skyrius, be savo tiesioginės paskirties, kuri aiški iš pavadinimo, laboratorijos tyrimus padėdavo taikyti gamyboje. Gamybos bandymai, atlikti kituose skyriuose naudojant keletą ar keliolika gramų tiriamosios medžiagos, čia turėjo būti pakartoti naudojant ją kilogramais ir dešimtėmis kilogramų. Tokia pusiau pramoninė gamyba galėjo kai kuriuos Lietuvos kariuomenės poreikius visiškai patenkinti, pavyz-

džiui, aktyviosios anglies, kitų cheminės apsaugos medžiagų gamyba. Šio skyriaus viena iš užduočių buvo nustatyti tinkamiausius dujokaukių tipus, kontroliuoti jų gamybą, studijuoti apsauginių („priešipritinių“) drabužių impregnavimo technologijas. Be to, jis turėjo atlikti Artilerijos dirbtuvėms reikalingos žaliavos technines analizes.

5. Metalurgijos, mechanikos ir optikos skyrius turėjo vykdyti plieno ir kitų metalų tyrimus: tirti jų mechanines savybes, cheminę sudėtį, struktūrą, grūdinimo sąlygas, medžiagų atsparumą pakartotiniams smūgiams ir lankstymui, tikrinti ir remontuoti kariuomenės ir Artilerijos dirbtuvių optikos priemones, tobulinti taikymo prietaisus, atlikti tiksluosius matavimus, kitus smulkesnius precizinės gamybos darbus.

6. Prekių tyrimo skyrius buvo skirtas Intendantūros tiekinių techniniams tyrimams. Jam tekdavo tik vienos įstaigos – Intendantūros, kuriai tiesiogiai ir priklausė, – užduotys. Kitu atveju šias užduotis būtų turėjęs atlikti Techninės chemijos skyrius¹⁰⁴.

Pažymėtina, jog Tyrimų laboratorijos pastatų statyba prasidėjo jau 1932 m. pabaigoje, konkursui vos pasibaigus. Pagrindinė statyba ir vidaus įrengimo darbai buvo baigti 1935 m. Tie metai ir laikomi Tyrimų laboratorijos veiklos pradžia. Jos viršininku buvo paskirtas plk. inž. dr. J. Vėbra. Visa statyba kainavo 1 917 626,71 Lt. Aparatūrai įsigyti 1934–1937 m. buvo skirta 404 201,35 Lt.¹⁰⁵

Intensyvesnis Tyrimų laboratorijos darbas prasidėjo tik 1937 m., nes keletą metų užtruko, kol buvo gauta ir sumontuota užsakyta aparatūra.

Dėl personalo trūkumo Tyrimų laboratorija iš pradžių dirbo ypač sunkiomis sąlygomis. Aukštos kvalifikacijos darbuotojai (inžinieriai), kurių buvo vienas kitas, ėjo dvejus, kai kurie – net trejas pareigas. Be abejo, tai neigiamai paveikė darbo kokybę. Nuo 1936 m. Ginklavimo valdybos darbuotojams buvo skirta keletas stipendijų mokslams užsienyje tęsti, kad po 2–3 metų juose dirbtų kur kas daugiau inžinierių ir darbas vyktų sklandžiau.

Labai trūko ir laborantų, nes dėl mažo atlyginimo jų, ypač vyrų, rasti buvo beveik neįmanoma (tuo metu laborantai vyrai sudarė vos 10 proc.), o moterys ne visus darbus galėjo atlikti. Žemesniųjų darbuotojų etatų taip

¹⁰⁴ Tyrimų laboratorijos skyriai ir jų paskirtis, *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 197, l. 110–112.

¹⁰⁵ Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio 1938 01 01 raštas Krašto apsaugos ministerijai, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 372, l. 60.

pat buvo numatyta nepakankamai, todėl sargus ir kūrikus teko komandiruoti iš kitų Ginklavimo valdybos įstaigų, nors jos irgi negalėjo pasigirti personalo pertekliumi¹⁰⁶.

1937 m. sausio 1 d. Ginklavimo valdyboje buvo 65 karininkai (laisvų vietų – 32), 244 kareiviai ir 178 civiliniai tarnautojai, einantys ne karininkų pareigas¹⁰⁷. Ginklavimo valdybos viršininkas plk. ltn. dr. P. Lesauskis 1937 m. kovo 24 d. slaptame asmeniniame raporte Nr. 6029 kariuomenės tiekimo viršininkui pateikė Ginklavimo valdybos karininkų ir XI, XII ir XIII kategorijų kareivių taikos ir karo metu trūkstamą iki etatinio skaičiaus žmonių skaičių ir jų sudėties papildymo planą (žr. 9 lentelę¹⁰⁸).

Dar pagal taikos meto etatus trūko 45 karininkų, ypač kariuomenės dalyse, o karo meto kariuomenės dalių priežiūrai skirtas turtas buvo 3 kartus didesnis už taikos meto reikalams išduotą turtą, be to, kariuomenės dalių ginklavimo karininkams buvo patikėta prižiūrėti ir tvarkyti karo technikos turtą. Todėl dar taikos metu reikėjo parengti 9 aktyviosios tarnybos karininkus, kad galima būtų juos skirti į atitinkamas dalis: numatytus karo metu suformuoti pėstinijos pulkus – 7, karo technikos įgulas Kaune ir Radviliškyje – 2.

9 lentelė

Karininkai

	Taikos metu			Karo meto atsarga				
	Ginklavimo ir chemijos tarnybų karininkų			Ginklavimo tarnybos		Chemijos tarnybos		Iš viso
	Turėjo būti	Buvo	Trūko	Turėjo būti	Buvo	Turėjo būti	Buvo	
Ginklavimo valdyboje	97	65	32	11	–	–	–	11
Kariuomenės dalyse	24	16	8	50	3	36	–	83
Galimi nuostoliai iki 1941 m.	–	–	5	–	–	–	–	6
Iš viso	–	–	45	–	–	–	–	100

¹⁰⁶ LCVA, f. 3, ap. 1, b. 280, l. 133–135.

¹⁰⁷ Ginklavimo valdybos karininkų, kareivių ir civilinių tarnautojų ne karininkų vietose sąrašas. 1937 m. sausio 1 d., LCVA, f. 1, ap. 1, b. 445, l. 8–12.

¹⁰⁸ Lentelė sudaryta remiantis Ginklavimo valdybos viršininko plk. ltn. dr. P. Lesauskio 1937 03 24 slaptu asmeniniu raportu Nr. 6029 kariuomenės tiekimo viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 266, l. 71.

Kareiviai

	Taikos metu					Karo metu atsarga				Iš viso XI ir XII kategorijų	Iš viso XI ir XII kategorijų puskarininkų ir eilinių	XIII kategorija		
	XI kategorija		XII-a	XII-b	Iš viso	XI kategorija		XII-a	XII-b			Iš viso	Karo metu	Iš viso
	Puskarininkiai	Eiliniai	Puskarininkiai	Eiliniai	XI ir XII kategorijų	Puskarininkiai	Eiliniai	Puskarininkiai	Eiliniai					
Ginklavimo valdyboje	-	-	71	228	299	4	-	49	382	435	734	1	4	5
Kariuomenės dalyse	63	133	195	6	397	343	712	260	40	1355	1752	-	-	-
Galimi nuostoliai iki 1941 m.	8	17	19	26	69	27	58	21	38	144	214	-	-	-
Iš viso	71	150	285	260	766	374	770	330	460	1934	2700	1	4	5
	221		545			1144		790						

Nesant taikos metu numatytų šiam tikslui ginklavimo korpuso etatinių vietų, šie karininkai turėjo būti paskirti į kitas etatines būrių vadų ar komandų viršininkų vietas, bet eiti ginklavimo karininkų pareigas.

Taigi iš viso reikėjo parengti 54 aktyviosios tarnybos ginklavimo karininkus.

1937 m. gruodžio mėn. buvo numatyta išleisti III ginklavimo karininkų laidą – apie 30 specialistų. Trūkstamiems 24 karininkams parengti 1938–1940 m. buvo organizuota IV ginklavimo kursų laida. Jai buvo numatytas dvejų metų mokymo kursas, nes ginkluotės nuolat daugėjo, didėjo ginklų sistemų įvairovė, todėl ginklavimo karininkams reikėjo vis daugiau žinių.

Be to, į šiuos kursus atrinkti kandidatai turėjo turėti didesnę techninį stažą, ir tai vertė iš anksto pasirūpinti jų materialiniu aprūpinimu ir darbo sąlygomis. Tai, kad atsargos karininkų gyvenimo sąlygos Karo mokykloje buvo kaip kariūnų aspirantų, atbaidė geriausius kandidatus (II laidos geriausiai techniškai pasirengę kandidatai, sužinoję apie kursantų gyvenimo sąlygas, atsisakė į juos stoti, tad šios laidos vos 20 proc. kursantų įgijo tin-

kamą techninį pasirengimą).

IV laida turėjo būti organizuota prie Ginklavimo valdybos. Nuo pirmosios priėmimo į kursus dienos kursantams turėjo būti mokamas karininko atlyginimas.

Karo meto karininkų atsarga (atmetus taikos metui rengiamus 11 karininkų), iš viso apie 90 žmonių, turėjo būti sudaryta kasmet atrenkant iš bendrų Karo mokyklos aspirantų laidų, pradedant nuo 1938 m., po 30 kursantų, turinčių geresnį techninį (ar chemijos srities) pasirengimą, ir paskirti praktiką atlikti į Ginklavimo valdybą, kur jiems būtų surengti trumpalaikiai 6 mėn. kursai. Sėkmingai baigę šiuos kursus turėjo būti įtraukti į ginklavimo karininkų korpuso atsargą.

Siekiant turėti apie 1 780 XI (chemijos puskarininkių) ir XII kategorijų karių, reikėjo sudaryti prie Ginklavimo valdybos bent 3,5 metams, pradedant nuo 1937 m. lapkričio 1 d., Mokomąjį ginklavimo batalioną iš dviejų ginklavimo tarnybos ir vienos chemijos tarnybos kuopų bei atitinkamų dviejų mokomųjų komandų.

Iš kiekvieno jaunų kareivių šaukimo, pradedant nuo 1937 m. lapkričio 1 d., apskričių komendantai turėjo parinkti ir atsiųsti į šį ginklavimo batalioną po 356 žmones, baigusius bent pradžios, žemesniąją amatų arba aukštesniąją technikos mokyklas, dirbusius dar iki kariuomenės kalvystės, šaltkalvystės, elektros mechanikos, chemijos ar farmacijos srityse.

Ginklavimo tarnybos kandidatai į puskarininkius, baigę 3 mėn. bendrą jaunesniųjų kareivių mokymo kursą (kiekvieno šaukimo 123 žmonės), buvo skiriami 3 mėn. į mokomąją komandą, vėliau Artilerijos dirbtuvėse atlikdavo 12 mėn. stažuotę.

Baigę 18 mėn. tarnybą, jie buvo priimami į etatines taikos meto vietas Ginklavimo valdyboje ir kariuomenės dalyse liktiniais puskarininkiais. Nelikus etatinių vietų, likusieji buvo skiriami į ginklavimo tarnybos XII kategorijos atsargą.

Ginklavimo tarnybos eiliniai (kiekvieno šaukimo po 144 žmones), baigę 6 mėn. jaunesniųjų kareivių mokymus, buvo skiriami į Artilerijos dirbtuves atlikti 12 mėn. stažuotės, po to (po 18 mėn. tarnybos) – į ginklavimo korpuso XII-b kategorijos atsargą (dalis jų galėjo būti priimti į laisvas Artilerijos dirbtuvių civilinių tarnautojų vietas).

Chemijos tarnybos kandidatai į puskarininkius, baigę 6 mėn. jaunes-

niųjų kareivių mokymus (kiekvieno šaukimo 89 žmonės), stodavo 6 mėn. į mokomąją komandą. Po to 63 žmonės buvo siunčiami į kariuomenės dalis užimti etatinių chemijos puskarininkių vietas, o 26 žmonės – atlikti stažuotės Tyrimų laboratorijoje. Baigę 18 mėn. tarnybą, dalis jų galėjo būti priimti liktiniais į etatines vietas kariuomenės dalyse. Kiti buvo skiriami į ginklavimo korpuso XI kategorijos atsargą¹⁰⁹.

IŠVADOS

1. 1918 m. vasario 16 d. paskelbus Nepriklausomybės Aktą, jauna Lietuvos valstybė buvo kuriama ypač sunkiomis tarptautinėmis ir vidaus sąlygomis. Jos istoriniai kaimynai nebuvo geranoriškai nusiteikę paisyti lietuvių tautos interesų ir vienaip ar kitaip siekė Lietuvą pavergti. Apginti šalį galėjo tik gerai parengta ir ginkluota kariuomenė. Šiam tikslui buvo įsteigtas Kariuomenės štabas ir pradėta organizuoti kariuomenė. 1918 m. gruodžio 29 d. į kariuomenę buvo pašaukti savanoriai. Tačiau jai labai trūko lėšų ir ginklų. Pirmieji savanorių ginklai buvo jų pačių atsitiktinai rasti ir atsinešti į kariuomenę.

2. Nepriklausomybės kovų metu ginklai buvo gaunami daugiausia iš užsienio valstybių už paskolas, kreditan. Už juos Lietuvos valstybei teko atsiskaityti vėlesniais metais. Pirmoji ginkluotės tiekimo įstaiga buvo karin. M. Gedgaudo vadovaujama Artilerijos dalis.

Ginklavimo reikmenų įsigyti užsienyje karo metu buvo labai sunku. Tai priklausė ne vien nuo finansinio krašto pajėgumo, bet ir nuo politinių bei kitų sąlygų. Karo metu Ginklavimo tarnybos pareigūnų svarbiausias uždavinys buvo rasti būdų, kad kovojančioms dalims ginkluotė, ypač šaudmenys, būtų tiekiama laiku ir reikiamais kiekiais, nes jų trūkumas galėjo turėti lemiamą reikšmę karo veiksmams.

Buvusios Ginklavimo tarnybos įstaigos nuo įsikūrimo pradžios iki 1928 m. rūpinosi vien tik ginklavimo turto įsigijimu (pirkimu), jo laikymu, paskirstymu ir remontu. Į gamybą buvo mažai kreipiama dėmesio.

¹⁰⁹ *Ten pat*, l. 72.

Atitinkamai buvo pritaikyta ir karinių įstaigų organizacija. Įvairių dirbtuvių priklausomybė dažnai keitėsi: čia jos priklausė Ginklavimo tarnybos įstaigoms, čia vėl veikė savarankiškai.

3. Nuo XX a. 3-iojo dešimtmečio pabaigos intensyviai stengtasi plėsti savo karo pramonę, kad būtų galima daugiau ginkluotės gaminti vietoje ir mažiau importuoti iš užsienio šalių.

Šio laikotarpio Ginklavimo tarnybos užduotys taip pat buvo labai atsakingos ir sudėtingos. Jau vien tik ginkluotės moksliniai tyrimai, gamyba, saugojimas ir tvarkymas dėl jos ypatumų ir didelės vertės kainavo milijonus litų. Ginklavimo tarnybos pareigūnai turėjo būti labai patyrę, turėti tinkamą techninį išsilavinimą. Trūkstant kvalifikacijos, galėjo būti padaryta kraštui daug materialinių nuostolių, prarasta gyvybių, pakenkta žmonių sveikatai.

4. Ginklavimo valdyba ir Ginklavimo tarnyba taikos metu sprendė šiuos uždavinius:

- tiekė kariuomenės dalims, karinėms įstaigoms ir iš dalies kitoms karinio pobūdžio organizacijoms nustatytų rūšių ir kalibrų ginklus, moko muosius ir kovinius šaudmenis, optikos prietaisus, sprogstamąsias medžiagas, raketas, dūmines, chemines ir kitas kovos priemones;
- stengėsi įsigyti reikiamų ginklų, šaudmenų ir pagal galimybes savo krašte (Kaune ir Linkaičiuose) organizuoti ir prižiūrėti jų gamybą;
- rūpinosi sudaryti reikiamus jų išteklius taikos metu ir tvarkyti mobilizacinius išteklius bei karo meto atsargą, ją saugoti ir prižiūrėti;
- rengė keleriems metams į priekį ginklavimo planus;
- rengė metines sąmatas ginklavimo turtui įsigyti;
- sekė planingą sąmatų vykdymo eigą, tvarkė gautus šiam tikslui kreditus;
- administravo ir tikrino ginkluotę ir kitą su ja susijusį turtą;
- rūpinosi ginklavimo specialybės tarnybos personalo rengimu, stebėjo jo tarnybos eigą;
- sekė visus kitų šalių ginklavimo srityje padarytus išradimus ir patobulinimus, vertino jų reikšmę ir galimybes tai pritaikyti Lietuvoje;
- stebėjo pramonės įmonių veiklą, numatė jų gaminius panaudoti ginklavimo reikalams galimo karo metu.

Įteikta 2013 m. rugsėjo 5 d.

LES ASPECTS DE L'ARMEMENT DE L'ARMÉE LITUANIENNE (1919–1937)

Professeur agrégé, dr. Vytautas LESČIUS

Dès la proclamation de l'Acte d'Indépendance le 16 février 1918, le jeune état lituanien a dû se construire dans des conditions internationales et un environnement intérieur difficiles. Ses voisins historiques n'avaient pas une attitude bienveillante envers les propres intérêts de la nation lituanienne et souhaitaient avant tout asservir d'une façon ou d'une autre la Lituanie. Seule une armée bien organisée et bien équipée pouvait alors prétendre à défendre le pays. Dans ce but, l'état-major des armées fut créé et l'armée réorganisée. Le 29 décembre 1918, des volontaires ont ainsi rejoint l'armée. Mais il manquait encore des financements et des armes. Les premières armes des volontaires étaient en fait leurs propres armes qu'ils apportaient avec eux et qui étaient la plupart du temps mal assemblées.

Lors des combats pour l'indépendance, la plupart des armes étaient alors achetées par crédits consentis par des pays étrangers. L'Etat lituanien a dû ainsi les rembourser plus tard. La première livraison d'armes et de munitions concernait des pièces d'artillerie, l'artillerie était alors dirigée par l'officier M. Gedgaudas.

La fourniture d'armement provenant de l'étranger était alors extrêmement compliquée puisque conditionnée non seulement par les moyens financiers mais aussi et en grande partie par les conditions politiques. Pendant la guerre, le principal objectif des officiers du Service de l'armement était de trouver tous les moyens nécessaires pour fournir à temps les armes aux unités, notamment les munitions, leur manque pouvait alors être décisif lors des hostilités.

Les institutions du Service de l'armement, de sa création jusqu'en 1928, s'occupaient seulement de l'acquisition (achat) des armes, de leur entretien et réparation et de leur répartition. Aucune attention n'était alors tournée vers la fabrication. C'est l'organisation des institutions militaires qui était adaptée pour ce but. Il existait plusieurs ateliers de différents noms qui

dépendaient soit des institutions du Service de l'armement soit qui étaient indépendants.

Dès la fin des années 1920, des efforts intensifs ont alors été déployés afin de développer une industrie militaire pour fabriquer la plus grande partie des fournitures de l'armement sur place pour réduire les importations venant de l'étranger.

Les objectifs du Service de l'armement à cette période étaient donc très importants et très compliqués. Les recherches scientifiques dans l'armement, la production, le stockage, notamment pour des armes spécifiques de grande valeur, tout cela a entraîné des budgets de plusieurs millions de litas, sans oublier la formation pointue des officiers du Service de l'armement auxquels on demandait une grande expérience et des connaissances techniques. L'absence de ces qualifications pouvait entraîner de grandes pertes matérielles pour le pays ainsi que des vies.

Le Conseil de l'armement et le Service de l'armement en période de paix avaient les objectifs suivants :

- Fournir des armes de types et de calibres précis, des munitions pour l'entraînement et le combat, des instruments d'optique, des explosifs, des fusées, des mines, des armes chimiques et anti chimiques aux groupes de combat, aux institutions militaires ou en partie militaires ;

- acquérir ou suivant les possibilités, fabriquer sur place (à Kaunas et à Linkaičiai) les équipements cités ci-dessus, tout en organisant et en surveillant leur fabrication ;

- en période de paix, constituer et gérer des stocks nécessaires en cas de mobilisation, et entretenir le matériel ;

- préparer les plans d'armement pour les années à venir ;

- préparer les devis annuels pour l'acquisition d'équipements militaires ;

- surveiller le respect des devis et gérer les prêts obtenus ;

- administrer et vérifier les biens en armement ;

- s'occuper de la formation du personnel du Service de l'armement et organiser leurs services ;

- suivre toutes les découvertes et améliorations dans le domaine de l'armement à l'étranger, évaluer leur importance et la possibilité de les appliquer dans l'armement de l'armée lituanienne ;

- surveiller l'activité des entreprises industrielles et prévoir l'utilisation de leurs moyens de production en cas de conflit.

ASPECTS OF ARMING THE LITHUANIAN ARMY (1919–1937)

Assoc Prof Dr Vytautas LESČIUS

After the promulgation of the Act of Independence on 16 February 1918, the young Lithuanian State had to settle under particularly difficult international and domestic living conditions. Its historic neighbours were not benevolently set to respect the interests of the Lithuanian nation and in one way or another sought to subdue Lithuania. Only a strong and well-armed army could defend the country. For this purpose, army headquarters was set up and the organisation of the army began. On 29 December 1918, volunteers were called to the army. However, the army lacked funds and weapons. The first weapons of our volunteers were their own randomly collected weapons, which they brought with them.

During the fights for independence weapons were mainly obtained from foreign loans on credit. The State of Lithuania had to settle the bills for them in later years. The first weapon supply office was the Artillery segment under the command of officer M. Gedgaudas.

The acquisition of armaments from abroad during the war was very complicated and depended not only on the financial capacity of the country, but largely on political and other conditions. During the war, the most important task of officers of the Armament Service was to find ways and means to provide and supply a sufficient amount of armament accessories in due time, especially ammunition, to fighting soldiers as the lack of such could be crucial for military operations.

The former Armament Service establishments, from the time they were founded until 1928, were responsible only for the acquisition (purchase) of armament assets, its retention, distribution and repair. Little attention was paid to the matter of production. The organisation of military institutions was therefore adapted for that purpose. The dependence of the former workshops of different names often changed: sometimes they belonged to the establishments of the Armament Service and sometimes they functio-

ned independently.

From the end of the 1930s, huge efforts were made to develop military industries in order to produce a greater amount of armament accessories in the country and to import less from abroad.

The tasks of the Armament Service during this period were very important and complicated. Scientific research, production, storage and handling of armament assets because of their characteristics and high value cost millions of litas, and demanded significant experience and technical education from the officers of the Armament Service. The lack of such qualifications could cause large material losses to the country and lead to a loss of life or injury.

The Board of the Armaments and Armament Service during peacetime solved the following tasks and problems:

- the supply of weapons of different types and calibre, training and combat, ammunition, optical devices, explosive materials, rockets, smoke, chemical and anti-chemical fighting measures to the military segments, military institutions, and partly to other organisations of a military nature;
- the purchase of accessories and according to the possibilities to produce them in the home country (in Kaunas and Linkaičiai) by arranging and supervising their production;
- they took care of necessary weapons resources in peacetime and were responsible for storing and maintaining the mobilisation of stockpiles and wartime reserves;
 - drafted armament plans for future years;
 - prepared annual estimates for the purchase of armament assets;
 - followed a planned course of execution of the estimates and managed credits received for that purpose;
 - administered and inspected armament assets;
 - provided armaments training for service personnel and managed their career in the service;
 - followed all inventions and innovations in the field of armaments in other countries, assessed their importance and possibilities of adapting them for army equipment;
 - monitored the activities of industrial companies and provided ways to use their products for equipment/armament during a potential war.